

Göncz László

„Kalandor vállalkozás” a Mura mentén

A Mura Köztársaság

Bevezető

A történelmi Vas és Zala vármegyék szlovénok lakta területén 1919. május 29-én létrejött, mindössze néhány napig létező Mura Köztársaság¹ az I. világháború utáni kaotikus időszak úgynevezett kérészállamainak abba a csoportjába sorolható, amelyekre a „kalandor” jelző találó megjelölés. Az egyik, később idézendő beszámoló szerint Belatinc környékén a „köztársaságot” már a kikiáltása után „kalandor vállalkozásként” emlegették. A Tkálec Vilmos nevéhez fűződő „állam” kialakulása nem függött össze az 1918 végén megalakult Szerb–Horvát–Szlovén Királyságon belüli délszláv egyesüléssel, sem az általános szlovén nemzeti törekvésekkel, sőt a Károlyi Mihály nevével fémjelzett időszakban tervezett, szlovén nemzeti alapú önkormányzatok sorába sem illeszthető be. Az utóbbiakhoz ugyan volt annyi köze, hogy az „autonómiafolyamatnak” Tkálec Vilmos is a részese volt, így a későbbi „államalapítási” motiváció tekintetében az lehetett rá némi hatással. Az Obál Béla kormánybiztos (később népbiztos) törekvései alapján „felsorakozó”, szlovén nemzeti alapú önkormányzati kísérletek közé azonban a Mura Köztársaság közvetlenül nem sorolható be. A Nyugat-Magyarországról, részben a Muravidékről származó, a Tanácsköztársaság idején kommunellenes tevékenységüket főképpen osztrák területen kifejtők csoportjával azonban Tkálec együttműködött, és azok (nagy számban arisztokraták) hatottak is a döntésére.²

A politikai szempontból bizonytalan időszakban a történeti kényszerhelyzet és a személyes hatalomvágy kiváltotta döntés kalandor voltát bizonyítja, hogy a Mura

¹ Magyar nyelvi környezetben gyakrabban „Vend Köztársaság” néven emlegették, szlovén nyelvet területen azonban a „Mura Köztársaság” megnevezés az ismertebb. E tanulmányban, a szövegidezetek kivételével (ahol a korabeli forrásokban vagy irodalomban előforduló név szerepel), a „Mura Köztársaság” nevet használjuk.

² Pokrajinski arhiv Maribor (a továbbiakban: PAM). Zbirka „Prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem” (a továbbiakban: SI_PAM/1692. TE 3.). Vincenc Šeruga 1924. május 1-ei visszaemlékezése. 107/1. 1–23.

Köztársaságnak a „kikiáltási deklarációban” említett divatos fogalmakon túl (köztársaság, önrendelkezés, nemzetközi szociális demokrácia stb.) nem voltak alkotmánytézisei, operatív működési koncepciója, továbbá politikai, gazdasági stb. stratégiai sem. Tekintettel arra, hogy az eseményre a Tanácsköztársaság idején került sor, az sem volt egyértelmű, hogy az addig népbiztoshelyettesként tevékenykedő Tkálec – a megnevezésben szereplő „köztársaság” fogalomtól függetlenül – ellenforradalmi jellegű képződményt vagy szocialista típusú köztársaságot kívánt-e alakítani. Ez annak ellenére igaz, hogy a szlovénok lakta vidéken találkoztak a gróf Szapáry László köréhez fűződő, fentebb említett ellenforradalmi szervezkedés és Tkálec hatalmi vágyai; a népbiztoshelyettes ugyanis az említett mozgalom külföldre szökött vezetői részben a „csempészetbe való bevonás, korrumpálás útján” nyerték meg, miután ő „az összeesküvő bünszövetkezet monopóliumává tette a csempészetet”.³

Az említett dilemmák feloldását csak tovább bonyolították a későbbi, különböző ideológiai és nemzeti alapú, valamint egyéb kihívásoknak megfelelni kívánó elemzők álláspontjai. Az egypártrendszer idején Szlovéniában főképp a muravidéki szlovénok körében emlegették szívesen a Mura Köztársaságot a „szocialista társadalom építésének fontos tényezőjeként”.⁴ Az említett korszak magyarországi szakirodalma viszont elsősorban ellenforradalmi lázadásként tekintett az eseményre.⁵ A Mura Köztársaság alapítójával, valamint „életműve” jellegével összefüggő kérdések megválaszolása azért sem könnyű, mert Tkálec Vilmos az I. világháború előtt, majd utána, az 1920-as és 1930-as években kántortanítóként tevékenykedett, ezért nehezen feltételezhető, hogy közben néhány hónapig forradalmár és meggyőződéses kommunista lett volna. Mindez okot ad arra, hogy az 1919. május 29-én Muraszombatban kikiáltott kérészállam létrehozásának éppen a „kalandor” jellegét hangsúlyozzuk.

A rövid életű Mura Köztársaságnak lehetett a korabeli kérészállamok közül a saját földrajzi környezetében – objektíve – a leggyengébb alapja. Tkálec Vilmost nagyrészt személyes motívumok és okok vezették döntésénél, magát az államalapítás kísérletét és annak földrajzi helyét azonban, amint utaltunk rá, több strukturális tényező befolyásolta. Megemlíthető a Károlyi-korszakban ígért szlovén vármegye, majd autonómia, valamint az ebből eredő közigazgatási bizonytalanság, az erősödő szlovén nemzeti tudat és az Ausztriában működő ellenforradalmi arisztokraták szerepe, továbbá a távolság Budapesttől, ami a központ ellenőrzését gyengítette, a csempészetet azonban – a helyi erőforrások felhalmozásának illúzióját keltve – fontos gazdasági tényezővé tette. A vállalkozó szellemű Tkálec az említett folyamatoknak,

³ Kővágó László: *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben*. Budapest, Akadémiai, 1964. 234–240.

⁴ Julij Titl: *Murska republika 1919*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1970. 77.

⁵ Kovács Lajos: Ellenforradalmi mozgalmak a Tanácsköztársaság alatt Zala megyében. In Balázs Béla – Kovács Ferenc (szerk.): *Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből*. Zalaegerszeg, MSZMP Zala Megyei Bizottsága, 1971. 307–332.; Kővágó (1964): i. m. 223–240.

jelenségeknek a részese, több esetben az irányítója volt, ami a rendkívül bizonytalan, turbulens időszakban befolyásolta váratlan döntését.

A Mura Köztársaság néhány napos létezése a tájegység állami hovatartozására vonatkozó döntést közvetlenül nem befolyásolta, közvetett hatása azonban mégsem elhanyagolható. Akárcsak a Magyar Tanácsköztársaság létrejötte, óriási ellenszenvet váltott ki az antanthatalmaktól és a békekonferencián, a Mura mente hovatartozása eldöntésénél az úgynevezett bolsevik időszakot, és annak keretében a Tkálec nevéhez kapcsolható kérészállamot is a jugoszláv küldöttség felhasználta a vidék megszerzésére vonatkozó igény alátámasztására. Matija Slavič, a békekonferencián közreműködő jugoszláv delegáció Muravidékért felelős szakértője, annak ellenére, hogy tisztában volt a Mura Köztársaság jellegével (sem szlovén nemzeti, sem egyéb szempontból nem tulajdonított annak különösebb jelentőséget), kifejtette, hogy a budapesti bolsevikközpont saját „terroristáit” küldte Tkálec csapatainak a leverésére.⁶ Mivel a Muravidékkel illetően 1919 áprilisától júliusáig fontos – formális és informális – tárgyalások és szakértői egyeztetések zajlottak Párizsban, a Mura Köztársaság vitatott, túlnyomórészt negatívnak minősített szerepe a szlovén közösség helyzetére bizonyára szerepelt a vitákon. Erre következtethetünk a jugoszláv szakértőcsoport másik, a Muravidék vonatkozásában is közreműködő szlovén tagja, Lambert Ehrlich visszaemlékezései alapján.⁷ A Tízek Tanácsa 1919. május 12-én nem támogatta a Muravidék délszláv királysághoz csatolását, utána azonban – nagy diplomáciai nyomás hatására – a javaslatot korábban úgyszintén nem támogató Területi Bizottság május 20-ai ülésén, precedens jelleggel, az álláspont megváltozott. Az új javaslatot a Legfelsőbb Tanács 1919. július 9-én jóváhagyta, majd augusztus 1-jén engedélyezte a délszláv csapatoknak a Muravidék megszállását, amire augusztus 12-én került sor.⁸

Tanulmányunkban a Mura Köztársaság létrejötte előzményeinek és körülményeinek ismertetésére, valamint a konkrét események és következményeik összegzésére, részbeni értékelésére teszünk kísérletet. Sajnos a korábban készült vélemények és visszaemlékezések között a „főszereplő” utólagos vallomását nem találjuk meg, mivel az események utáni harminc esztendőben (annyit élt még Tkálec Vilmos) – jelen ismereteink szerint – nyilvánosan nem nyilatkozott 1918–1919-es szerepvállalásáról.

⁶ Matija Slavič: *Naše Prekmurje: zbrane razprave in članki*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1999. 42.

⁷ Lambert Ehrlich: *Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20*. In Metod Benedik (szerk.): *Acta Ecclesiastica Sloveniae 24*. Ljubljana, Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze, 2002. 15–216. (A Muravidékre vonatkozó rész: 147–155.)

⁸ Slavič (1999): i. m. 213–218.

A Mura mente 1918 őszétől 1919 májusáig és Tkálecz Vilmos előélete

A Mura mente magyarországi részén élő szlovén közösség lélekszáma az I. világháború végén mintegy 80 000 fő volt,⁹ akik a Vas megyei részen a Muraszombati és a Szentgotthárdi járásokban, Zala megyében pedig az Alsólendvai járásban és – annak kettéválasztása után – az újonnan létrehozott Belatinci járásban éltek. A szlovénok lakta területet magyar nyelvi környezetben általában Vendvidéknek, szlovénul Slovenska krajínának nevezték. A tájegység legfontosabb települése Muraszombat mezőváros volt, a zalai részen pedig Belatinc említhető. A Vendvidéken csupán néhány százalék volt a magyar lakosság aránya (általában hivatalnokok és tanítók), csak Muraszombat városban közelítette meg arányuk a 25-30%-ot. Vallási megoszlás szerint a lakosság közel 70%-a római katolikus volt, a többi evangélikus és körülbelül 1% izraelita. A párizsi békekonferencia döntése alapján létrejött és 1919 augusztusától ténylegesen is az Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolt Muravidék, amely 1991 óta az önálló Szlovén Köztársaság része, nem azonos a Vendvidékkel. E tájegységhez – az eddig említett szlovénok lakta terület mellett (kivéve a Magyarországon maradt Rába-vidéki településeket Szentgotthárd környékén) – a trianoni határ menti sáv mintegy 30 magyar többségű települése is hozzátartozik az Őrségtől a Lendva-vidékig, beleértve Alsólendva várost is. Ezen a részen az I. világháború után közel 20 000 magyar élt.¹⁰

A magyarországi szlovénok¹¹ körében 1918 őszén gyenge volt a délszláv szimpátia; leginkább néhány, Klekl Jožef nyugalmazott cserencsói plébános körül csoportosuló római katolikus pap, valamint a frontokról hazatérő fiatalok egy része rokonszenvezett vele. „Intézményes” támogatást a stájer oldalról kaptak, a maribori szlovén nemzeti tanács ugyanis a magyarországi szlovénok iránt is felelősséget vállalt.¹² A szlovén nemzettudat közvetlenül a Mura folyó mentén, a Belatinc környékén élő lakosság körében volt a legerősebb, ehhez pedig 1918 végétől az újonnan alakult délszláv állam iránti vonzódás is társult. Ellensúlyozásul egyesek, többek között a Vendvidéki Magyar Kulturális Egyesület vezetői, az úgynevezett vend teóriát erőltették, egy téves, könnyen cáfolható „elméletet”, amely tiltakozást váltott ki az öntudatosabb szlovénokból. Az úgynevezett vend elméletnek az volt a lényege, hogy a Mura mentén élő vendek nem szlovénok, hanem más népek leszármazottjai, akiknek csupán a nyelve mutat hasonlóságot a szlávval.¹³ A tájegység hangulatát

⁹ Miroslav Kokolj: *Prekmurski Slovenci 1919–1941*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1984. 111–116.

¹⁰ Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2001. 8–10.

¹¹ Magyar nyelvi kontextusban általában vendeknek nevezték a szlovénokat, aminek az I. világháború előtt nem volt pejoratív hangzása. Ők a saját nyelvükön „szlovénoknak” nevezték magukat (több változatot ismerünk: slovinci, sloveni, szloveni stb.).

¹² Slavič (1999): i. m. 246–248.

¹³ Göncz (2001): i. m. 11–13., 103–108.

1918 végén a stájer és a horvát oldalról fenyegető katonai betörés veszélye is fokozta, nem alaptalanul.

Jászi Oszkár támogatásával a magyarországi szlovénok Obál Béla¹⁴ személyében 1918. december 11-én kormánybiztost kaptak, akinek a legfontosabb feladata a Mura menti határvédelem megszervezése és egy szlovén nemzeti alapú önkormányzati egység létrehozása volt. Obál 1918 decemberében a Mura (Vend) megye megalapítását szorgalmazta, amelynek területe Zala és Vas vármegyék szlovénok lakta településeit foglalta volna magába, Muraszombat központtal. A tervet a kormány támogatta, Klekl azonban ellentmondásosan viszonyult hozzá, és „taktikázott” a gyorsan változó politikai légkörben. Az elképzelésből végül nem lett semmi.¹⁵ 1919 januárjában különféle szlovén autonómiatervek láttak napvilágot, amelyek közül a legigényesebbet Klekl és néhány paptársa készítette (területe magyarok lakta településekre is kiterjedt). A Párizsban zajló békekonferencia hatására azonban Klekl és társai már inkább a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz való csatlakozásban reménykedtek.¹⁶ Klekl ugyan erről később ellentmondásosan nyilatkozott, de törekvése a muravidéki szlovénok egyesítésére az „ausztriai” szlovénokkal megkérdőjelezhetetlen.¹⁷ Berinkey Dénes miniszterelnök meghívására 1919. február 12-én Budapesten egyeztettek a szlovén autonómiatervekről, miután – kompromisszumként – Obál Béla új javaslatot készített, amely felkarolta Klekl tervének számos elemét. Obál elképzelése szerint szlovén területi autonómia jött volna létre a két érintett vármegye szlovénok lakta részén, regionális szlovén parlamenttel, Muraszombatban székelő kormányzóval és miniszterrel a magyar kormányban. A magyar kormánynak a javaslat támogatására vonatkozó ígéretét azonban a budapesti politikai fordulat – a Tanácsköztársaság kikiáltása – megakadályozta.¹⁸ Az alsólendvai járás szlovénok lakta részéből közvetlenül a Tanácsköztársaság létrejötté előtt megalakult a Belatinci járás, amelyhez kizárólag szlovén körjegyzőségek tartoztak.¹⁹

¹⁴ Obál Béla (1882–1951) muravidéki szlovén származású politikus, teológiatanár, újságíró. A Károlyi-érában, 1918. december 12-én a szlovénok kormánybiztosának nevezték ki, majd néhány héttel később ő lett Vas megye főispánja. A Tanácsköztársaság létrejötté után Vas megye népbiztosa és a megyei direktórium tagja volt, azonban aktív tevékenysége rövid ideig tartott, mivel Budapesten egyetemi tanári állást kapott. A Tanácsköztársaság bukása után Ausztriába emigrált, a későbbiek során túlnyomórészt Bécsben élt és dolgozott.

¹⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), Miniszterelnökségi levéltár – Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési joga előkészítésével megbízott tárcanélküli miniszter (a továbbiakban: K 40). 1918 – XII. tétel. 637.

¹⁶ PAM. Zbirka „Prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem”. Janez Edšid 1927. február 3-ai visszaemlékezése. SI_PAM/1692. TE 3. 105/1.

¹⁷ PAM. Zbirka „Prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem”. Klekl 1924. február 15-ei levele Maister tábornoknak SI_PAM/1692. TE 3. 116/1; Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL VaML). Klekl József iratai. XIV. 10.

¹⁸ MNL OL Miniszterelnöki iratok (a továbbiakban: K 26). 1919 – XXII. 1429.

¹⁹ MNL Zala Megyei Levéltára (a továbbiakban: ZML). Zalaegerszeg város polgármesterének iratai (a továbbiakban: V. 1607c). Közigazgatási iratok 1919. 77. doboz. 2869.

A Tanácsköztársaság idején két fontos esemény történt a Muravidék területén. Az első az „alsólendvai ellenforradalom” volt 1919. április 21-én, húsvéthétfőn, amelynek keretében – zalaegerszegi szervezők kezdeményezésére és közreműködésével, valamint a városban állomásozó határvédelmi alakulatok támogatásával – a kommunista hatalmat ellenzők felláztak az úgynevezett tanácsuralom ellen, és néhány órára átvették a hatalmat.²⁰ A másik, időrendben későbbi esemény pedig a Mura Köztársaság megalakítása volt, Tkálecz Vilmos főszereplésével.

Tkálecz Vilmos 1894. január 8-án született Bántornyan, Tkálecz István szlovén származású korcsmáros és a német származású Hochhoffer Mária házasságából. Az anyakönyvből az is kiderül, hogy 1917. július 4-én Cserencsócon házasságot kötött Preiszler Anna Margaréta tanítónővel, aki úgyszintén német származású volt.²¹ Tkálecz Vilmos a csáktornyai tanítóképzőben szerzett képesítést, utána, 1912-től 1914-ig Cserencsócon tanítóként tevékenykedett, valamint a helybeli templomban orgonált. Az I. világháború kitörése után önkéntesként bevonult a hadseregbe,²² és a 20. honvéd gyalogezredben szolgált. A harcokban többször megsebesült, a bal karján annyira súlyosan, hogy béna maradt. A kitüntetések mellett helytállása elismerésül főhadnaggyá léptették elő. Orosz fogságba került, ahonnan bonyodalmak körülmények közepette tért haza. Mindezek után 1917-ben leszerelt, és tartalékos státust kapott. A cserencsói iskola részéről 1918-ban ismét felkérték tanárnak, de ő azt nem vállalta, a leleményes fiatalembert akkor már alighanem jobban érdekelt az egyre feszültebb társadalmi és politikai helyzet. Ennek ellenére – érdekességként – megemlítjük, hogy politikai pályája csúcán, 1919 májusában a közoktatásügyi népbiztos Tkálecz Vilmos „cserföldi tanítót” a muraszombati állami elemi iskolához helyezte.²³

Az őszirózsás forradalom idején főhadnagyként Tkálecz a muraszombati nemzetőrségnek volt a határvédelemért felelős parancsnoka. Ebben a funkciójában 1918. november elején erősen fellépett a Muraközben és a Muravidéken is garázdálkodó, „zöld kádereként” emlegetett csoportok ellen. A lázadások felszámolására kihirdetett statárium idején egyesek véleménye szerint több kivégzés fűződött a nevéhez,²⁴ de egy-két esettől eltekintve, ahol a visszaemlékezők konkrét személyek kivégzését említették, a hivatalos megyei és egyéb forrásokban Tkálecz közvetlen felelősségére nincs utalás. Amikor 1918 karácsonya után egy túlnyomórészt horvátokból álló délszláv katonai alakulat a saját szakállára néhány napra megszállta a Mura mente nagyobb településeit, azok kiűzésénél, a hadműveletre kiküldött magyar katonai egységek mellett, Tkálecz legénysége is közreműködött.²⁵

²⁰ Göncz László: Az alsólendvai ellenforradalom. *Lindua*, 12. (2018), 20. 19–26.

²¹ Nadškofjski arhiv Maribor (Maribori Érseki Levéltár). Župnija Turnišče. RMK. 1893–1903. 25.

²² Miroslav Kokolj – Bela Horvat: *Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1977. 428–429.

²³ Tanügyi hírek. *Muraszombat és Vidéke*, 1919. május 18. 4.

²⁴ Ivan Jerič: *Moji spomini*. Murska Sobota, Zavod sv. Miklavža, 2000. 42–44.

²⁵ Kővágó (1964): i. m. 141.

Tkálec Vilmos volt a vezetője a magyar kormány által 1918 decemberében Muraszombat székhellyel létrehozott szlovén kormánybiztosságon belül megszervezett határvédelmi osztálynak. Befolyása azt követően folyamatosan nőtt. Ő lett Obál Béla kormánybiztos mögött a kormánybiztosság második legbefolyásosabb embere. Miután Obált főispánná is kinevezték, és nem tudott Muraszombatban tartózkodni, Tkálec szerepköre tovább bővült, hiszen a határvédelem terén adódó feladatok mellett (amelyeket elsősorban a Zalaegerszegen székelő főparancsnokság irányított) más teendők is reá hárultak. 1919 elején, a Berinkei-kormány időszakában zajló szlovén autonómiatervezetek előkészítésében úgyszintén aktív volt.

A Tanácsköztársaság létrejötte után Tkálec Vilmos az úgynevezett vendvidéki népbiztosság népbiztoshelyettese és a direktórium tagja lett, megyei szinten pedig a szlovén ügyek politikai megbízottjaként tartották számon. Aligha túlzás Tkálec vonatkozásában azt állítani, hogy a Mura mente szlovénok lakta vidékén 1919 márciusától június elejéig teljhatalomra tett szert.²⁶ Vezetői szerepével azonban rosszul sáfárkodott: több önkényes döntést hozott és szabálysértést követett el, valamint – haszonszerzésből – a határ menti csempészet egyik főszervezőjévé vált. Így vált a felelősségre vonás és a büntetés előli kitérés kísérletnek eleve bukásra ítélt következményévé a Mura Köztársaság kalandor jellegű kikiáltása 1919. május 29-én. A mindössze néhány napig tengődő „köztársaságnak” Tkálec Vilmos volt a köztársasági elnöke.

A „vendvidéki” népbiztosság létrejötte

A Tanácsköztársaság létrejötte után a Mura mente szlovénok lakta részén továbbra is megmaradt Obál Béla, az addigi Vas megyei kormánybiztos-főispán vezetői szerepe. A szombathelyi vármegyeháza udvarán 1919. március 23-án tartott népgyűlésen bejelentették, hogy a vármegye direktóriumának Obál Béla kormánybiztos, Kovács József szociáldemokrata párttitkár, Hencz Kálmán, a Szociáldemokrata Párt szombathelyi szervezetének az elnöke és Tárnok Gyula főhadnagy, a vörös katonatanács elnöke lettek a tagjai.²⁷ Az említett népgyűlésen, amely más forrás szerint már 1919. március 21-én este 9 órakor megtörtént, Obál Béla, a népbiztosok tanácsának táviratban közölt határozata értelmében, lemondott főispáni és kormánybiztosi tisztségéről, miután a munkás-, katona- és paraszttanács közfelkiáltással a megye népbiztosává nevezte ki.²⁸ Emellett ő lett a politikai és nemzetiségi ügyek osztályának a vezetője is.²⁹ Mivel a járásokban népbiztoshelyetteseket neveztek ki,

²⁶ Slavič (1999): i. m. 40–42.

²⁷ MNL Vas Megyei Levéltára (a továbbiakban: VaML). Vas vármegye Direktóriumá Általános iratok 1919. 1–800 (a továbbiakban: XVI-1 b/1). 94–95.

²⁸ Kövér István: *A Tanácsköztársaság Vas Vármegyében*. Szombathely, Magyar Nyugat, 2019. 9–12.

²⁹ Kővágó (1964): i. m. 217.

az úgynevezett „Vendvidéki járásban”, amely Zala megyéből a Belatinci járást, Vas megyéből pedig a Muraszombati és Szentgotthárdi járások szlovénok lakta részét foglalta magában, április elején Tkálecz Vilmost nevezték ki erre a tisztségre.³⁰ Tkáleczot emellett a megyei Forradalmi Kormányzótanács Obál Béla vezette I. ügycsoportja keretében a szlovén ügyek előadójaként, valamint a muraszombati járási direktorium vezetőjeként is emlegették.³¹

A *Muraszombat és Vidéke* című járási hetilap³² 1919. március 30-ai számában a szlovénok lakta területre vonatkozó döntésekről kiáltványban tájékoztatták az érintett lakosságot. A közleményben, amelynek aláíróiként Tkálecz népbiztoshelyettes és a direktorium tagjai szerepeltek, egyebek mellett ismertették, hogy a „központi munkástanács” határozata értelmében a szlovénok lakta terület és Muraszombat vonatkozásában a „vendvidéki munkástanács” átvette a teljes uralmat. A végrehajtó testületet a Csernovits Sándor, Füleký József és dr. Ritscher Samuból álló direktorium alkotta. A szöveg további részéből kiderül, hogy a munkástanács és a direktorium elrendelte a posta, a távíró, a telefon és a vasút lefoglalását, valamint gondoskodott a közrend és a személybiztonság fenntartásáról. Végül felhívták a szlovénok lakta vidék és Muraszombat lakosságát, hogy békésen fogadják a változásokat.³³ A Mura menti szlovén nyelvjárásban megjelenő *Novine* című hetilapot, amely megalakulásától kezdve idősebb Klekl Jožef nevéhez fűződött, a Tanácsköztársaság létrejötte után úgyszintén lefoglalta és átvette az új hatalom (a laptulajdonos és a kiadó Tkálecz Vilmos volt, a felelős szerkesztő pedig Pusztai József, korábbi mártonhelyi kántortanító). Ebben a hetilapban – szintén március 30-án – muravidéki szlovén nyelvjárásban jelent meg az előbb idézett kiáltvány.³⁴ Ugyanebben a lapszámban a Mura mentén élő szlovénokat külön is megszólították, és a direktorium nevében ismertették velük a politikai változás üzenetét, és együttműködésre biztatták őket.³⁵

Közigazgatási szempontból az újonnan létrehozott „vendvidéki igazgatóság” járási szintű vagy tágabb jellegű hatáskörének meghatározása hiányos volt, valamennyire a korábbi „vend kormánybiztosság” folytatásának tekinthető. Noha etnikai és néprajzi tájegységként korábban is létezett a Vendvidék, közigazgatási tekintetben addig nem funkcionált. Amikor 1918 decemberében Muraszombat központtal létrehozták a szlovén kormánybiztosságot, élén Obál Bélával, a kormánybiztos hatáskörének megjelölésénél „Vas- és Zala megye vendek lakta egész vidéke” szerepelt. A konkrét szerepkört és a tevékenység pontos meghatározását a Károlyi-időszakban a szlovénok lakta vidék tervezett közigazgatási egysége megszervezé-

³⁰ MNL VaML. XVI-1 b/1. 251.

³¹ Kövér (2019): i. m. 36.

³² A hetilapot a direktorium átvette, kiadója Füleký József, a testület egyik tagja volt.

³³ Kiáltvány a Vendvidék népéhez! *Muraszombat és Vidéke*, 1919. március 30. 1.

³⁴ Oglász k lüdsztvi szlovenske okrogline! *Novine. Politicisen, družsbeni i piszmeni liszt za vogrske Slovence*, 1919. március 30. 1.

³⁵ Vogrski Slovenci! *Novine*, 1919. március 30. 2.

sének keretében gondolták rendezni. A kormánybiztosság keretében létrehozták az osztályokat a határvédelem segítése, a népjóléti teendők koordinálása, a sajtó- és propagandaügyek ellátása, a gazdasági kérdések egyengetése stb. céljából (Tkálec Vilmos a határvédelmi osztálynak volt a vezetője), a legfontosabb feladatot azonban az ügynevezett elnöki osztálynak szánták, amelyen keresztül történt minden fontosabb intézkedés.³⁶ Mivel sem a szlovén alapú „Muramegye”, sem más, nemzeti alapú autonóm törekvések nem valósultak meg, a kormánybiztosság hatáskörproblémái megmaradtak. A Mura mente közigazgatási teendőin két, illetve három hagyományos eljárás (a muraszombati és az alsólendvai, valamint később az újonnan létrehozott belatinci) és két megye (Vas és Zala) osztozott, így hatásköri zavarok gyakran jelentkeztek. Obál kormánybiztos ennek ellenére jó együttműködésre törekedett a fősolgabírókkal és a községek vezetőivel, mivel azonban szaporodó teendői csak ritkán tették lehetővé a Muravidéken való tartózkodást, a hivatal munkavégzése nem volt mindig felhőtlen.

Tkálec Vilmosnak 1919. március 21-e után egyre jobban érdekében állt a szlovénok lakta terület önálló egységként elképzelt működése. Ez azonban – Kővágó László véleményével ellentétben – aligha azért történt, hogy „megvalósítsák a szlovénok lakta vidék autonómiáját”, hanem sokkal inkább az átlagos tisztségviselői szerepkörből előrelépni törekvő, 26 esztendő fiatalember személyes érdekei és ambíciói szempontjából lehetett előnyös. Abban viszont Kővágónak bizonyára igaza volt, hogy Obál Béla népbiztos megyei funkciói és egyéb elfoglaltságai miatt a szlovénok lakta vidékkel keveset foglalkozott, Tkálec jelentősége és hatásköre ezért nőtt meg.³⁷ Ezt Obál még kormánybiztosként formálisan lehetővé is tette: 1919. február 19-én meghatalmazta Tkálec Vilmost (akkor a határvédelmi ügyosztály vezetőjét), hogy a nevében a kormánybiztosság hatáskörébe tartozó összes hivatalos és közérdekű ügynél teljhatalmú megbízottként eljárjon.³⁸ Julij Titl – a tárgyalat időszak szlovén elemzője az egypártrendszer időszakában – még egy lépéssel továbbment a „szlovén direktórium” hatáskörének értelmezésénél – ő Obál autonómiatervének a megtestesülését fedezte fel benne (a népbiztos arra vonatkozó konkrét utasítását sem zárta ki).³⁹ Erről azonban szó sem volt, és már Kővágó is megállapította, hogy egyrészt a direktórium tagjai közül a szociáldemokrata Csernovits és Ritscher néhány héttel korábban határozottan elleneztek minden szlovén autonómiajavaslatot, másrészt Tkálec Vilmost „önző, karrierista érdeke, és nem a szlovénok érdekeinek védelme vezette, amikor Obál híveként részt vett Budapesten a február 12-ei ügynevezett autonómia-tárgyaláson”.⁴⁰

³⁶ A jövő feladatai. *Muraszombat és Vidéke*, 1919. január 19. 1–2.

³⁷ Kővágó (1964): i. m. 215–216.

³⁸ MNL OL Miniszterelnökségi levéltár Miniszterelnökség. Magyarországon élő nemzetek önkormányzati joga előkészítésével megbízott tárcanélküli miniszter (K 40). sz. n. (vegyes iratok)/1919–XII. 7.

³⁹ Titl (1970): i. m. 19–20.

⁴⁰ Kővágó (1964): i. m. 216–217.

A Tanácsköztársaság létrejötte utáni hetekben a „vendvidéki kormánybiztosság” mint új szervezeti forma a térségben gyakran okozott félreértést, kompetenciazavart és konfliktust. Miután az úgynevezett vendvidéki direktórium megalakult, a testület március 29-ei ülése után értesítették a zalaegerszegi, szentgotthárdi és alsólendvai direktóriumokat, hogy „átvették a Vend-vidék kormányzatát”. Az említett ülés jegyzőkönyve szerint a szlovénok lakta vidéken az országos rendelet értelmében elkobozták a fegyvereket, és pénzügyi biztosokat rendeltek a muraszombati takarékpénztárhoz, a muraszombati Mezőgazdasági Bankhoz és a belatinci takarékpénztárhoz. Elrendelték a vidék autóinak elkobzását is, valamint megalakították a forradalmi törvényszéket. Rendelkeztek a paraszttanácsok megalakításáról, a lakásügyek rendezésére és a közéleti biztositására pedig bizottságokat alapítottak. A testületen belüli korai ellentétre utal, hogy Füleky József, aki a népbiztosi irodát vezette, bejelentette, hogy lemond direktóriumi tagságáról, „mivel kettőt nem tud ellátni”.⁴¹ Füleky helyett Tkálec Vilmos népbiztoshelyettes lett a direktórium tagja,⁴² április első felében pedig betegsége miatt Ritscher Samu is lemondott direktóriumi tagságáról.⁴³ Ezáltal Tkálec befolyása és politikai ereje tovább növekedett, és a hatásköréhez tartozó „pénzforgalom” is gyarapodott. Egyebek mellett Vasvármegye Direktóriuma 1919. április 13-án meghatalmazta Tkáleczet, hogy felveheti a muraszombati politikai bizottság részére kiutalt 100 000 koronát.⁴⁴

A tanácsállam időszakát a Mura mentén Matija Slavič, a párizsi békekonferencián tevékenykedő jugoszláv küldöttség Muravidékért felelős szakértője is értékelte. Szerinte a régió „máról holnapra úgy alakult át bolsevik közzé, hogy a rendszerről a lakosságnak fogalma sem volt”, majd megjegyezte, hogy az ottani lakosság az új ideológiát elutasította. Slavič úgy vélte, hogy néhány, az új rendszert támogató katonatanács megérkezett a Muravidékre, és Tkálec közreműködésével „létrehozták a bolsevik igazgatást”, a hivatalokban azonban valójában a régi szakkáderállomány maradt, akiknek „csupán a bolsevikok vörös jelvényét kellett viselni”. A helyi direktóriumok szerinte csak kevés helyen alakultak meg, hiszen a főszolgabírók, akiknek szervezni kellett volna e testületek létrejöttét, nem törődtek azzal. Feltehetően arra is akadt példa, hogy a helyi plébános segítette a direktórium „megszervezését”. Slavič a más tájegységekről érkező katonatanácsok tagjainak a szerepét értékelte nagyon durvának, akikhez a rendszerrel kevésbé rokonszenvező, a határvédelmet irányító magyar tiszteknek is alkalmazkodniuk kellett. Tkálec szerepéről megjegyezte, hogy amikor szorult helyzetbe került (miután Füleky József a felsőbb szerveknél feljelentette, hogy nem valósítja meg a tanácsrendeleteket), vissza kívánt vonulni, de mivel a körülötte lévő katonák és a lakosság bizonyos része, valamint az Ausztriában szervezkedő úgynevezett antibolsevik csoport támogatta, felbátorodott, és

⁴¹ MNL VaML. XVI-1 b/1 (1–800) sz. n.

⁴² Személyváltozások a direktóriumban. *Muraszombat és Vidéke*, 1919. április 6. 4.

⁴³ Szobocsi direktorium. *Novine*, 1919. április 13. 2.

⁴⁴ MNL VaML. XVI 1 b/2 (801–150) 519.

más tervet szőtt. Slavič „beszámolója” szerint, amelyben több tartalmi és időrendi pontatlanság is felfedezhető, Tkálecz akkortól a nemzeti hangulatra is rájátszott, ami a rendkívül feszült, illetve politikai, szociális és állami hovatarozás tekintetében bizonytalanságokkal teli időszakban nem volt nehéz, másrészt kapóra is jött neki.⁴⁵

Julij Titl véleményét, hogy a szlovénok lakta vidék esetében 1918 őszétől a Vas megyétől való függetlenülés folyamata érződött, „mivel elhanyagolták a tájegységet, és ellátását magának kellett többnyire csempészett áruval megoldani”, tanulmánya ideológiai elvárásainak a kontextusában kell értelmezni. Az egypártrendszer stabil fázisában, 1970-ben megjelent művében ugyanis a Mura Köztársaság létrejöttét elége egyoldalúan, egyrészt a kommunista eszmék felismerése és felülkerekedése következményeként értékelte, másrészt a folyamat keretében a résztvevők (beleértve a katonaságot is) szlovén nemzeti kötődésének a fontosságát hangsúlyozta. Tkálecz visszaélését a hatalmával, miszerint a népbiztoshelyettes törvényellenes módon zajló kereskedelmet folytatott az osztrák oldallal (főképpen a szarvasmarha és a búza eladását illetően), amiért Füleky és a vashidegkúti jegyző feljelentették, Titl azzal „igazolta”, hogy az által tudott úgynevezett kék pénzhez jutni, amelyet a szlovén vidék közellátására fordított. Ami az említett feljelentés után a vád kivizsgálására érkező budapesti detektívek Tkálecz részéről történő „elűzését” illeti, Titl azt azzal magyarázta, hogy a népbiztoshelyettes nem nagyon akart együttműködni a feletteseivel, mert az volt a véleménye, hogy a tájegységet érintő döntések az ő hatáskörébe tartoznak.⁴⁶

Részben Tkálecz Vilmos hatalomértelmezését is illusztrálja a tárgyalt időszakban Muraszombatban tevékenykedő Czifrák János ügyvéd és Sandy Béla jegyző – a Tanácsköztársaság időszakát véleményező, tendenciózus bírálatoktól és túlzott megbélyegzéstől sem mentes – írása. Ezt a „kommün” időszakának Vas megyei jellemzése céljából készítették. Szerintük Tkálecz, „bár meglehetősen prepotenciával élt, s despotikus hajlamai voltak, lassanként ráeszmélt arra, hogy ő tulajdonképpen azért cseppent ebbe a nagy hatalomba, hogy ezt a maga részére gyümölcsoztesse”. A szerzőpárosnak az volt a véleménye, hogy a magyar–osztrák, illetve magyar–jugoszláv határszélen zajló áruforgalom, amit szerintük főképpen Obál Béla kormánybiztos szorgalmazott, valójában a csempészen alapult, és annak megvalósításában Tkálecz „különös tehetséget tanúsított”. A továbbiakban Tkálecz általuk elmarasztalt ténykedéséről a következőképpen írtak:

„Hú tengerészeivel és teherautójával vagonszámra csempészte át az árut a jugoszlávok által megszállott dél-stájerországi területekről. A busás nyereségen megosztott tengerészeivel és katonáival, nem feledkezvén meg természetesen arról, hogy őt, mint első személyt tete-mesen több illeti a haszonból. Gyarapodása szemmel látható volt. Szép lakásberendezést, zongorát szerzett be magának, feleségét minden burzsoá fogalmat megszégyenítő ruháttárral és fehérneművel szerelte föl.”⁴⁷

⁴⁵ Slavič (1999): i. m. 40–42.

⁴⁶ Titl (1970): i. m. 53–54.

⁴⁷ MNL VaML. Muraszombati Járási Főszolgabíró. b. Közigazgatási iratok (a továbbiakban: IV. 423.). A bolsevizmus a muraszombati járásban. 946/1920.

A zalaegerszegi, alsólendvai és szentgotthárdi direktóriumok nem vettek tudomást a vendvidéki direktórium határozatáról, ezért gyakran párhuzamos intézkedésekre és helyi konfliktusokra került sor. Ilyen körülmények között Tkálec a Vas megyei direktórium fennhatóságát sem ismerte el, sőt azt a vendvidéki direktórium 1919. április 3-ai ülésén határozatba is foglalták. A megyei direktórium részéről nem reagáltak Tkálec rendelkezéseire, ami elége meglepő.⁴⁸ Azokban a napokban ő mindenáron érvényt akart szerezni „igazgatósága” teljes szlovénlakta területre érvényes kiterjesztésének. A Sajtóügyi Népbiztosság vidéki csoportjának április 9-ei ülésén Tkálec Vilmos kifogásolta, hogy a hatáskörébe utalt Belatinci járás 28 szlovén községe még mindig Zala megyéhez tartozott. Azzal érvelt, hogy „a nép az egész vonalon és különösen az érdekeltebb Belatinci járásban türelmetlenül követeli az egész vendvidék politikai és közigazgatási egységét, és vármegye címen egy közigazgatási testbe való elválasztását”. Ezt azzal magyarázta, hogy az említett terület népessége „a Zala megyei hatóságok indolenciája miatt” jugoszláv érzelművé vált, és negatívan befolyásolhatja a magyarbarát szlovénokat.⁴⁹ Mindez arra utal, hogy a népbiztoshelyettes kevésbé támogatta a tényleges szlovén nemzeti alapú önkormányzat létrejöttét, a tájegység elszakadását Magyarországtól pedig főképpen nem, ami bizonyíték arra, hogy Tkálec a „vendvidéki igazgatóság” intézménye révén leginkább saját vezető szerepe és hatásköre növeléséhez ragaszkodott. A szlovén közösség tényleges jogai és nemzeti megnyilvánulása különösebben aligha érdekelték, ezért a szlovén szempontból legtudatosabb közegben, Belatinc környékén jelentősebb népszerűsége nem volt. Pedig a Belatinci járáshoz tartozó 28 település népességének szlovén kötődése az „őszirózsás forradalmat” követő események után a korábbinál intenzívebben erősödött. Erre utalt Bosnyák Lajos belatinci körjegyző 1919. március 31-ei levele a megyei direktóriumhoz, amelyben közölte, hogy „a forradalom kitörése óta a belatinczi körjegyzőség lakossága jugoszláv érzelmű lett, és Jugoszláviához akar csatlakozni”.⁵⁰

A szlovén népbiztosságra vonatkozó hatáskörvita tekintetében a Tanácsköztársaság időszakának első felében az volt a helyzet, hogy a muraszombati járás direktóriumának a tevékenysége nagyrészt azonos volt a „vendvidéki” direktórium működésével, a szentgotthárdi és az alsólendvai direktóriumok (és a többi járási testület) pedig alig vettek tudomást Tkálec ténykedéséről. A szlovénok lakta vidék politikai bizottsága csak a muraszombati járás területén működött, hol a „Vendvidéki Politikai Bizottság Muraszombat”, hol a „Muraszombati Járási Politikai Bizottság” pecsétet használva.⁵¹ A Tanácsköztársaság ellen irányuló mozgalmak esetében a Tkálec irányította igazgatóság főképpen a muraszombati és a belatinci járásra fókuszált. Az úgynevezett alsólendvai ellenforradalom és hasonló kisebb, Zala me-

⁴⁸ Kővágó (1964): i. m. 217–218.

⁴⁹ Kővágó (1964): i. m. 218.

⁵⁰ MNL VaML. XVI-1 b/2. 239.

⁵¹ Kővágó (1964): i. m. 218–219.

gyében kirobbant események hatására a vendvidéki direktórium rendeletet bocsátott ki, amelyben hangsúlyozták, hogy a mozgalmakat „gyökerestül kiirtották”, és nem adnak több alkalmat hasonló merényletre. Annak érdekében, hogy a szlovénok lakta vidéken ellenforradalmi mozgalmakra ne kerüljön sor, a helyi polgárok közül huszonnégy túszt jelöltek ki, akikkel kapcsolatban megjegyezték, hogy „életükkel felelnek minden legcsekélyebb ellenforradalmi mozgolódásért”.⁵²

A *Novine* című hetilap 1919. április 20-ai, húsvéti számában a szocializmus értékeinek felismerésére, az „új, igazságos világrend” elfogadására buzdították a magyarországi szlovénokat. E cikk jellege ellenére Tkálecz aligha volt „vérbeli szocialista”, a 25 esztendő, világháborút megjárt és a nagy társadalmi nyomort tapasztaló fiatalembert azonban a tágabb térségben terjedő baloldali eszmék valamennyire megérinthették. Annál inkább hathattak rá, mert azok segítségével megvalósíthatónak vélhette egyéni ambícióit. A „húsvéti” *Novinében* a szlovén népbiztosság „intézményrendszerének” tisztségviselői névsorát is közzétették. A politikai, önkormányzati és személyi ügyek felelősei Tkálecz Vilmos, Fülek József és Győri Kálmán voltak.⁵³ Az idézett hetilap következő számában a szlovén közösségi önkormányzat szükségéről írtak, ami mellett azzal érveltek, hogy „a Mura menti szlovénok ne éljenek se Vas, se Zala vármegyében”.⁵⁴

Azt, hogy Obál Béla népbiztos 1919 márciusától mennyire foglalkozott a Mura mente és az ott élő szlovénok közösségével, csak részben lehet rekonstruálni. Az élelmiszer-biztosításnál és a határvédelem szervezésénél később is intézkedett. Bő két héttel a tanácsrendszer bevezetése után a budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Bölcsészeti Karán a „Reformáció kora” és „A magyar városok fejlődésének gazdaságtörténete” című kollégiumi tárgy oktatásával bízták meg.⁵⁵ Ezzel Vas megyei tartózkodásának ideje jelentősen csökkent, ami a népbiztosi funkció számos területén érződött. A stájer oldalról folyamatosan fenyegető jugoszláv katonai betörés miatt azonban a határvédelmet Obál tovább is kulcsfontosságúnak tekintette. Mivel az új hatalom a Vörös Hadsereg szervezésére nagy figyelmet fordított, Obál tartott attól, hogy a hadsereg-átalakítás a Mura menti régió határvédelmét gyengítheti. Hogy ezt megelőzze, azzal a kéréssel fordul március 28-án a hadügyi népbiztoshoz, hogy a Vörös Hadsereg föllállítása a demarkációs vonalon levő csapatokat ne érintse, mert az ellenkező esetben a Mura mente a legnagyobb veszélynek volna kitéve „az imperialista jugoszláv csapatok” támadása esetén.⁵⁶

⁵² A Vendvidéki Direktórium rendeletei. *Muraszombat és Vidéke*, 1919. május 25. 2.

⁵³ Porocilo nasim szlovencom. Szlovenszka politicsna komisarija v Szoboti. *Novine*, 1919. április 20. 1–2., 2.

⁵⁴ „Sztaroszlovenszka krajina”. *Novine*, 1919. április 27. 3.

⁵⁵ MNL Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára. Obál Béla iratai XIV. 66. Tanári működésével kapcsolatos iratok (9–14). 10/1.

⁵⁶ MNL VaML. XVI-1 b/1. 324–325.

A Mura Köztársaság kikiáltása

A 20. dandárhoz tartozó – Mura mente határvédelmét ellátó – katonai alakulatok átlagosnál erőteljesebb jobboldali beállítottságáról néhány, részrehajlástól nem mentes visszaemlékezés tanúskodik.⁵⁷ Ennek ellenére a katonák említett szemléletéhez, magatartásához nem fér kétség, ami részben azért alakulhatott így, mert 1919. április elejére már csak a 20. dandár II. zászlóalja maradt a térségben – az Adriánc–Bisztrice vonalon –, amely a többnyire helyi legényekből verbuválódott nemzetőrséget is magában foglalta. Főleg az utóbbiak körében, akik az átlagosnál vallásosabb szlovén ajkú közösségből kerültek ki, alig volt támogatottsága a kommunista eszmének. Amikor a Vörös Hadsereg 20. dandárhoz tartozó többi alakulatát a román frontra vezényelték, Obál Béla népbiztos korábban ismertetett kérése ellenére a II. zászlóalj is parancsot kapott az áthelyezésre, feladatait pedig a Vörös Őrség vette volna át. A zászlóalj vezetői azonban – vélhetően Tkáleczt utasítására, akinek az említett alakulattal jó kapcsolata volt – nem hajtották végre a parancsot, ezért ultimátumot kaptak, amely szerint az egység távozásának végső időpontja 1919. május 29. A felsőbb katonai vezetés tartott attól, hogy Tkáleczt „autonómiaterveinél” a zászlóalj a népbiztoshelyettes oldalára áll, ezért még erőteljesebben követelték az alakulat visszavonását a Mura mentéről.⁵⁸ A zalaegerszegi katonai parancsnokságon felfigyeltek a Tkáleczt és a II. zászlóalj közötti rokonszenvre, azonban – amint arra később bővebben utalunk – annál nem annyira a „nemzeti” összefüggések, mintsem a határ menti csempészzel való összefonódások aggasztották őket.⁵⁹ A jelenséget Obál Béla népbiztos is felismerte, miután Fülek József aprólékosan tájékoztatta a fejleményekről. Azt követően a népbiztos jelentett a helyzetről a hadügyi népbiztosságnak, mivel Fülek az április 25-e éjjeli, Tkáleczt Vilmos által összehívott és vezetett tanácskozásról azt közölte, hogy annak keretében határoztak a fegyveres ellenállásról a Mura mentén állomásozó katonaság felváltására kiküldött budapesti csapatokkal szemben. A jelentésben Fülek arról is felvilágosította Obált, hogy „az élelmiszer kicsempészés a legnagyobb arányokat ölti”, valamint beszámolt Tkáleczt néhány konkrét korrupt cselekedetéről. Hogy ezek ismeretében országos szinten miért nem intézkedtek erősebben, részben azzal magyarázható, az országos népbiztosok mégsem feltételezték azt Tkálecztől, hogy ténylegesen elszánja magát a szélsőséges döntésre. Másrészt nagyobb fajsúlyú teendőkkel voltak elfoglalva. Utólag, június 4-én, amikor a hadügyi népbiztosság politikai osztálya állást foglalt Tkáleczt csempésztevékenységéről és a Mura Köztársaság létrejöttéről, a fő okot

⁵⁷ A már idézett Czifrák–Sandy-féle beszámoló mellett aprólékosan utalt erre Nagy Károly *Az alsó-lendvai ellenforradalom* című, erőteljesen jobboldali beállítottságú, kommunellenes tendenciával írt könyvében. Nagy Károly: *Az alsó-lendvai ellenforradalom*. Zalaegerszeg, Zrínyi Nyomda, 1925. 16–17.

⁵⁸ Titl (1970): i. m. 54–56.

⁵⁹ HL MTK 53/4-6. sz. mappa – Hadsereg Parancsnokság 1919. június 1–5. (602/11 sz. hadművelet). 100.

a becstelen tevékenységbe keveredett népbiztoshelyettes kiűtkereső ámokfutásában találta meg.⁶⁰

Tkálecz Vilmos 1919 májusában olyan helyzetbe került, hogy vakmerő, kalandor lépésre szánta el magát. Visszavonulásra már nem volt lehetősége, hiszen megindult ellene a nyomozás, feletteseivel és a katonai vezetőkkel pedig megromlott a kapcsolata. Talán a szökés jöhetett volna még számításba, ez esetben azonban le kellett volna mondania korrupt módon fölhalmozott vagyonáról. A népbiztosság területén szolgálatot teljesítő katonákkal, amint utaltunk rá, jó viszonyban volt, hiszen közösen bonyolították a határ menti „kereskedelmet”. Tkálecz azonban még jobban próbált rájuk hatni, akárcsak a civil lakosságra, ezért több alkalommal felkereste őket, hogy minél nagyobb csoportot állítson maga mellé. Közölte velük, hogy olyan régió, illetve „köztársaság” megalapítását tervezi, amely a környező népekkel és országokkal (a jugoszlávokkal és a magyarokkal) jó viszonyt ápol, valamint megígérte nekik, hogy hűségükért a nagybirtok és az egyházi földek osztásánál jelentős földtulajdonra számíthatnak.⁶¹ Tkálecz döntésénél az antanthatalmak Tanácsköztársaság iránt tanúsított ellenszenv is közrejátszhatott. Nagyobb eséllyel reménykedhetett a környező országok (osztrákok, jugoszlávok) támogatásában, ha Budapesten ellenforradalomként értelmezik a szerepvállalását.

A Mura menti szlovénok „felszabadítására” 1919 májusában a stájer oldalon toborzott ügynevezett muravidéki légió is készült, tervüket azonban megghiúsította a Ljutomerbe (korábban: Luttenberg) érkező antanttiszték ellenkezése. Erre Jožef Klekl nyugalmazott plébános is utalt visszaemlékezéseiben. Ezekről a tervekről Tkálecznak is lehetett információja, bár a „légió” részéről segítségre nem számíthatott, mivel annak a magyarországi oldalról származó vezetői szlovénellenes, a mindenkori magyar hatalmat kiszolgáló, valamint az 1918 novemberében a muraközi és a Lendva-vidéki „zöld káderek” rendbontásainak megtorlásában közreműködő ellenséget láttak benne. Közülük az egyik legismertebb, Ivan Jerič, aki már 1918 őszétől nyíltan támogatta a Muravidék délszláv államhoz csatlakozását, visszaemlékezéseiben megjegyezte, hogy a Tkálecz jellemét ismerők számára nem hatott meglepetésként sem a törvénytelen kereskedelem bonyolítása, sem „államalapítása”, mert tisztában voltak vele, „hogyan nem tart ki hosszan a szocializmus mellett”. Jerič szerint a muravidéki szlovénokat a Mura Köztársaság különösebben nem érdekelte.⁶²

Május második felében Tkálecz Vilmos és Czigány János beltanici főszolgabíró felkeresték Jožef Klekl nyugalmazott plébánost cserencsói lakásán. Czigány kísérti

⁶⁰ Vadász Sándor: Nagyon bizalmas élelmezési helyzetjelentés, 1919. július 25. *Agrártörténeti Szemle*, 22. (1980), 3–4. 465.

⁶¹ Vadász (1980): i. m. 56–57.

⁶² Jerič (2000): i. m. 40–44., 81–87., MNL VaML. Klekl József iratai (a továbbiakban: XIV. 10.) A Vas és Zala megyei szlovénvidék fontosabb eseményei 1914. augusztus 20–tól 1941. április 25-ig. Válasz a vádakra 55–56. (A Klekl ellen folytatott bírósági per keretében a nyugalmazott plébános által írt, nagy terjedelmű „védőbeszéd”; a továbbiakban: Klekl válasza a vádakra).

szerepben volt jelen, ő ugyanis nem volt a kommunizmus és a baloldali eszmék támogatója, amit több forrás bizonyít. Tkálec közölte Klekllel, hogy megunt a kommunista uralmat, és fellép ellene, így a Muravidéken kezdődik meg a harc, „amely végig söpör az egész országon, s új Magyarország fog születni, mely a szegény népnek jogot fog adni”. Klekl és Czigány kérdésére, hogy milyen módon akarja tervét megvalósítani, Tkálec a következő választ adta:

„Kikiáltjuk a szociáldemokrata alapon álló köztársaságot, s a nép hozzánk csatlakozik. A Hegyvidék⁶³ fiatalsága mind az én táboromban van, az olaszok és osztrákok megígérték segítségüket és győzni fogunk. A jugoszlávokat is megkérem, és Önt is kérem, hasson itthoni embereire, hogy a segítségemre jöjjenek.”

Klekl és Czigány feltehetően nem értettek egyet Tkálec tervével, egyrészt az olasz és osztrák ígéretet kevésnek vélték, másrészt nem támogatták a „tervezett állam” szociáldemokrata irányzatát. Klekl szerint Tkálec kész volt a kompromisszumra, ezért úgy váltak el, hogy a népbiztoshelyettes fontolóra veszi megjegyzéseiket. Másképpen történt. Tkálec döntésének okát Klekl nem ismerte, a különböző feltételezések közül ő is azt tekintette valószínűnek, hogy miután a feljelentéseket követően Tkálec „kegyvesztett lett a központi kormánynál, és Pestre rendelték”, és mivel tudta, mi vár rá, menekülni próbált a megtorlás elől, ezért megindította az „ellenforradalmat”.⁶⁴

A Mura Köztársaság első évfordulója alkalmából Klekl az általa szerkesztett és kiadott *Novine* című hetilapban megemlékezett az egy esztendővel korábban zajló eseményekről, és Tkálec döntéséről a fentebb említett vallomásnál konkrétan fogalmazott. Határozottan állította, hogy Tkálec „államalapítása” nem azért történt, mert az egykori népbiztoshelyettes visszatáncolt volna a bolsevikok rémtetteitől, hanem kizárólag azért, hogy „megmentse azokat a milliókat, melyeket összeharásolt, és amiért a pesti kormány felelősségre vonta”. A cikk szerint Tkálec azzal nyerte meg a vöröskatonákat, akik között sokan voltak az úgynevezett dombvidékiek, hogy a zsidók vagyonát és az egyházi földeket felosztja közöttük.⁶⁵

Amikor Tkálec Vilmos helyzete teljesen bizonytalanná vált, a népbiztoshelyettes minden kapaszkodót megragadott. Már korábban ismerte a Tanácsköztársaság kikiáltása után Ausztriába távozó, többnyire nyugat-magyarországi arisztokraták és antikommunista egyének „kommünellenes” törekvéseit, valamint a még a Muravidéken tartózkodó szimpatizánsaikat, ami úgyszintén kapóra jött neki terve megvalósításánál. A Bethlen István vezette bécsi antibolsevista komité Szmracsányi György⁶⁶ körül csoportosuló része, amelynek Grazban volt a székhelye, a magyar–

⁶³ A Muravidék északi, dombos része, amely ma Goričko néven ismert.

⁶⁴ MNL VaML. XIV. 10. Klekl válasza a vádakra. 56–57.

⁶⁵ Zdaj leto. *Novine*, 1920. május 30. 2.

⁶⁶ Szabadelvű párti, majd néppárti politikus, országgyűlési képviselő, 1917–1918-ban Pozsony város és vármegye főispánja, 1918. november elején a Károly-kormány felmentette.

jugoszláv–osztrák háromszögben próbált ellenforradalmi megmozdulásokat szervezni, így elképzeléseik találkoztak a Mura mente szlovénok lakta vidékéről származó nagybirtokosok és a konzervatív beállítottságú magyar határvédelmi tisztek törekvésével. A II/20. zászlóalj katonái erőteljesen kivették a részüket a határ menti csempészetből, és abból jelentős hasznot húztak, amit a tanácskormány bizonyos ideig elnézett, hogy ezzel is enyhítse az ország bojkott alá helyezéséből fakadó gazdasági és szociális nyomort. A II. hadsereg-parancsnokságnak a parancsát, hogy helyükbe a Vörös Őrség egy másik alakulata érkezne, őket pedig Zalaegerszegen a 20. ezred többi zászlóaljával egyesítik, nem akarták teljesíteni, mivel abban az esetben a csempészetből származó keresettől elvágták volna őket. Mivel a katonák nem akarták magukat alávetni az áthelyezésüket elrendelő parancsnak, ez Tkálec Vilmos még erősebb szövetségeseivé tette őket. Tkálec a korrumpált határ menti árucere-forgalom irányítása terén, amint azt Kővágó konkrét forrásra hivatkozva állítja,⁶⁷ olyan messzire elment, hogy a Kormányzótanács nevében kihirdette a magáncsempészet betiltását, és a helyébe „hivatalos csempészetet” helyezett kilátásba. Amikor a határvédelmi II/20. zászlóalj távozására vonatkozó ultimátum megérkezett – ami 1919. május 29-e, 12 óra volt –, Tkálec és szövetségesei, mivel belátták, hogy nagy a baj, megpróbáltak külső segítséget találni. Gróf Szapáry László Ausztriába sietett, ahol a stájer keresztényszocialista párttól ígéretet kapott a Mura menti ellenforradalmi lázadás támogatására. Ifjabb Batthyány Zsigmond gróf a csempészés során felhalmozott, az Osztrák–Magyar Bank, majd a Tanácsköztársaság által nyomtatott „fehér” pénz egy részével úgyszintén Ausztriába szökött, hogy azt ott a korábbi, stabilabb valutára, az úgynevezett kék pénzre cserélje. A bécsi antibolsevista komité, illetve azon belül feltehetően a Szmrecsányi-féle csoport, egymillió korona „kék pénzt” küldött a Muraszombat környéki „ellenforradalom” részére. Maga Tkálec Vilmos Grazban kért segítséget, amire állítólag kapott is ígéretet. Előtte a jugoszláv oldalon is járt, ahol viszont – állításával ellentétben – nem volt túlságosan sikeres. A direktóriumot azonban úgy tájékoztatta, hogy számíthatnak külső támogatásra. Kővágó László szerint ezek után „az ellenforradalmi lázadás kiobbantásának a legszükségesebb feltételei megvoltak”. Ezek közt kiemelte a Vörös Hadsereg lekötöttségét a csehek és a románok elleni harcban, valamint azt, hogy a Dunántúlon elenyészően kevés magyar alakulat állomásozott.⁶⁸

Amint az események eddigi áttekintése bizonyítja, Tkálec Vilmos már 1919 áprilisának második felében felvetette, május második felére pedig aprólékosan megtervezte a Mura Köztársaság (vagy ahhoz hasonló képződmény) létrehozását, hiszen arról több alkalommal is tárgyalt. Ebben folyamatosan támogatták a csempésztevékenységben közreműködő, a felelősségre vonástól akkor már rettegő társai is. A népbiztoshelyettes 1919. május 29-re összehívta a muraszombati járási (szlovén-

⁶⁷ Kővágó László e tanulmányban többször idézett művében a Párttörténeti Intézet Archívuma A.II/II-/10/124 számú és a Vas megyei direktórium 2733 D számú irataira hivatkozott.

⁶⁸ Kővágó (1964): i. m. 228–229.

vidéki) munkás-, katona- és földművestanács ülését, és ott az osztrák és a jugoszláv képviselőkkel folytatott grazi és egyéb tárgyalásairól tájékoztatta a 12 megjelent tanácstagot. Tkálecz meghívásának a 48 tanácstagból csak az a 12 személy tett eleget (azaz a tagságnak csupán a negyede), akik érdekeltek voltak a törvénytelen kereskedelemben, vagy más törvénysértést követtek el.⁶⁹ A két említett ország semlegessége jól hangzott (még ha a délszlávok részéről ezt akkor még nem erősítették meg), ám az események további alakulása szempontjából a megtorlástól való félelem volt a döntő. A tanács a beszámoló után elfogadta a Magyar Tanácsköztársaságtól történő elszakadásra vonatkozó határozatot, majd kinyilvánította a Mura Köztársaság megalapítását, Muraszombat központtal. Az új köztársaság elnökének Tkálecz Vilmost választották meg, a „hadsereg” vezetését pedig Pernetzky Jenő századosra bízta. Rendeletben rögzítették, hogy május 29-e – mint a Mura Köztársaság megalapításának a napja – állami ünnep lesz. Arról is határoztak, hogy döntésükről tájékoztatják a külügyi népbiztosságot és Vas megye direktóriumát. Ezek után az egyik forrás szerint 11.30-kor a muraszombati Dobray Szálló erkélyéről nyilvánosan is kikiáltották a „szocialista” Mura Köztársaságot.⁷⁰

Tkálecz és Pernetzky százados megkérték a jugoszlávokkal rokonszenvező Vincenc Šeruga tartalékos főhadnagyot, hogy a Mura Köztársaság képviselőjeként a regedei jugoszláv katonai parancsnoknál (a város egész területe akkor az SZHSZ Királyság megszállása alatt volt) érje el, hogy ne támadják hátba a Mura Köztársaságot. Emellett az ő segítségével tervezték megnyerni azokat az alakulatokat, amelyekben jelentős arányban szolgáltak jugoszláv szimpátiát ápoló muravidéki szlovén katonák. Šeruga szerint két nap alatt a szlovénok lakta terület egészét megtisztították a csatlakozni nem kívánóktól, a kommunista uralomtól való megszabadulás reményében pedig a szlovén falvakból sokan csatlakoztak a „köztársasághoz”. Šeruga május 29-én tárgyalt a regedei katonai parancsnokkal, akin keresztül semlegességet, fegyvert és az antantnál való közbenjárást kért a délszláv államtól. Ezt követően Tkálecz ösztönzésére felkereste Szapáry Lászlót, és figyelmeztette a megígért katonai támogatás teljesítésére. Emellett azt is elmondta neki, hogy – ha sikerül a bolsevikoktól megvédeni a Muravidéket – a szlovén közösség a délszláv állam pártfogását fogja kérni a békekonferencia állami hovatarozásra vonatkozó döntéséig. Erről viszont Szapáry minden eszközzel le akarta beszélni (még pénzt is ígért neki). Másnap, május 31-én megérkezett a regedei jugoszláv katonai parancsnok válasza, amely szerint a Mura

⁶⁹ Kővágó (1964): i. m. 230.

⁷⁰ Titl (1970): i. m. 57–59. Kővágó a kikiáltás időpontjának május 29-e estjét jelölte meg. Czifrák és Sandy korábban idézett beszámolójukban pedig május 29-e éjjeli 1.30-ról számoltak be, Vincenc Šeruga utóbb idézett levelében 12 órát említett, ami a legvalószínűbb időpontnak tekinthető. Az említettek mellett a kikiáltásra vonatkozóan más forrásokban további időpont-megjelölések is előfordulnak. MNL VaML. IV. 423. A bolsevizmus a muraszombati járásban. 946/1920.

Köztársaság csak a délszlávok semlegességére számíthat, támogatására már nem. Ezek után viszont a kérészállam helyzete kilátástalanná vált.⁷¹

Tkálec Vilmos taktikai okból (mivel a regedei jugoszláv parancsnok levelére is várt) csak 1919. május 31-én, déli 12 órakor küldött táviratot Kun Béla külügyi népbiztosnak és a Vas megyei direktóriumnak. A távirat szövege a következő volt:

„Van szerencsém tudomására hozni, hogy a vendvidéki lakosságnak kifejezett kívánságára a vendvidéki munkás, katona és földműves tanácsok f. hó. 29-én proklamálták a Mura Köztársaságot, amely magába foglalja Zala és Vas megye vend lakta részeit. Muraköztársaság proklamálása a nemzetek önrendelkezési jogán alapul. Nemzetközi szociális demokrácia programjával szocialista állami életünk kiépítéséhez kérjük a magyar tanácsköztársaság támogatását, amellyel a legbarátságosabb szomszéd viszonyban óhajtunk élni. Azon esetben, ha a magyar tanácsköztársaság fegyverrel törne a Muraköztársaság ellen, úgy kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy szükség esetén a szomszédos imperialista államok segítségét fogjuk igénybe venni, amellyel azonban csak a végső szükség esetén fogunk élni. Kérjük a magyar tanácsköztársaság csapatainak a Muraköztársaság területéről való azonnali visszavonását. Muraköztársaság intézőbizottsága.”⁷²

A Mura Köztársaság területének kiterjedésére vonatkozó, kataszteri pontosságú leírásról nem tudunk, bizonyára – tekintettel fennállásának rövidségére – nem is készült ilyen. A közvetett információk – katonai alakulatok állomáshelye és mozgása, az útközetek helyszíne, térkép-rajz stb. – alapján arra következtetünk, hogy magában foglalta a Vendvidéki népbiztosság teljes területét, azaz a Belatinci, Mura-szombati és Szentgotthárdi járások szlovénok lakta részeit. Ezenkívül a mai Mura-vidék többségében magyarok lakta területéből Dobronakot az Alsólendvai járásból és Pártosfalva környékét a Muraszombati járásból. A hadműveletek során ezeket a településeket megszállták. Az akkor abszolút magyar többségű Lendva-vidék (körülbelül a magyar-szlovén nyelvhatárig) és feltehetően az őrségi falvak nem tartoztak a Mura Köztársaság fennhatósága alá. Tkálec „államának” a területén körülbelül 70 000 ember élt, akik mintegy 85%-ban szlovén nemzetiségűek voltak.

A Mura Köztársaság létrejötté, valamint az események alakulása szempontjából a hadsereg-parancsnokság június 2-ai helyzetjelentése, amely kézzel rajzolt térképet is tartalmaz, fontos forrásnak minősíthető, és segíti az események rekonstrukcióját is. A kézzel írott szöveg szerint a „vend köztársaság” kikiáltásának katonai alapja („a dolog politikai oldalától eltekintve”) a II/20-as zászlóaljnak a megnyerése volt Tkálec és társai részéről. A magyar katonai vezetés azt is feltételezte, hogy a II. zászlóalj kilátásba helyezett felváltása „zavarólag hathatott” az osztrák és jugoszláv határőrökre (vagy katonákra), illetve azok üzleti szellemére is. A hadsereg-parancsnokság ennek tudta be, hogy az osztrák és jugoszláv katonák egy-két esetben a zászlóalj segítségére siettek, igaz, ennek nem volt nagyobb jelentősége. A jelentés szerint a Mura Köz-

⁷¹ PAM. SI_PAM/1692. TE 3. Vincenc Šeruga 1924. május 1-ei visszaemlékezése. 107/1. 12–19.

⁷² Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HL). Keleti, ill. Vörös hadsereg Parancsnokság. Hadművelési, hírszerző, tűzérési osztály (a továbbiakban: MTK 53). Hadsereg Parancsnokság 1919. június 1–5. (4–6 mappa). 111.

társaság mögött felsorakozó „hadsereg” négy-öt századra rúgott, és ezer puskával rendelkezett. A felkelők a muraszombati védőszakasz keretében szolgálatot teljesítő X. vörösőr zászlóaljat részben lefegyverezték, majd Alsólendva felé nyomultak előre. A Mura Köztársaság katonáival a jelentés idején, június 2-án Muraszombat és Alsólendva között a XI. vörös zászlóalj harcban állt. A II. hadsereg-parancsnokság Tkálec „köztársasága” felszámolására hat zászlóaljat és másfél üteget csoportosított, amelyből június 2-án négy zászlóalj és a másfél üteg harcba lépett. Két zászlóalj Zalaegerszegen maradt tartalékban, mivel azt remélték, hogy a bevetett erő elégséges lesz.

A hadsereg-parancsnokság beszámolója arról tanúskodik, hogy a Mura menti eseményre nagy figyelmet fordítottak. Úgy értékelték, hogy ha a mozgalom megerősödött volna, megfékezése pedig nem járt volna sikerrel, az serkentő hatással lett volna egy általános dunántúli felkelésre, amelynek jelei már korábban is több helyen mutatkoztak. A hadsereg-parancsnokság véleménye szerint a Dunántúlon állomásozó „csekély erő” abban az esetben nehezen tudta volna megfékezni a mozgalmat. Az eseményt tágabb, külpolitikai kontextusból úgy értékelték, hogy a Mura Köztársaság kikiáltásakor az osztrák hivatalos körök „keze még nem volt benne a játékban”, legfeljebb csak helyi szimpátia érvényesült, „magasabb politikai cél nélkül”. Amennyiben a felkelés az egész Dunántúltra kiterjedt volna, a magyar Vörös Hadsereg katonai vezetése szerint az osztrák politika azt bizonyára felhasználta volna a saját érdekeire, és valószínűleg jelentősebb fegyveres erővel sietett volna Tkálec támogatására. Azt azonban határozottan állították, hogy az antant és a jugoszláv kormány a Mura menti eseményekkel érdemben nem foglalkoztak. A francia katonák jelenlétére utaló megjegyzéseket azzal utasították el, hogy a demarkációs vonal másik oldalán állomásozó jugoszláv katonai alakulatok között francia egyenruhát viselő katona is lehetett.

Az összefoglaló helyzetjelentést, amely a Mura Köztársaság jellemzésének egyik meghatározó forrása, azzal a megjegyzéssel küldték el Bőhm hadsereg-parancsnoknak, kérve őt a megoldás sürgetésére, hogy „tekintettel az ügy elsőrangú politikai jellegére”, a kialakult helyzet szanálása főképpen politikai rendezést igényelne, ami után a kialakult katonai konfliktus „magától nyerne elintézését”.⁷³ Ezzel arra is gondolhattak, hogy az szlovén vidék átlagosnál jelentősebb ellenforradalmi hajlama, tekintettel annak potenciális tágabb regionális kisugárzására, politikai „orvoslást” igényelt volna, ami nehezebb feladatnak számított, mint a katonailag jelentéktelen Mura Köztársaság megfegyverezése, azonban vonatkozhatott a megjegyzés a magyar határok kérdésének mihamarabbi rendezésére is.

A „köztársaság” védelme és bukása

A Mura Köztársaság kikiáltását követően Tkálec „hadserege”, Pernetzky százados május 30-ai parancsa alapján, támadásba lendült, hogy elfoglalja az új állam ki-

⁷³ HL MTK 53/4-6. sz. mappa – Hadsereg Parancsnokság 1919. június 1–5. (602/11 sz. hadművelet). 100.

szemelt területét.⁷⁴ Ez a katonai akció június 2-ig zajlott, kisebb-nagyobb sikerrel. Leállították a vonatokat, és felrobbantották a vasúti síneket, valamint részben lefegyverezték a muraszombati határvédelmi szakaszhoz tartozó X. vörösőrszászlóaljat. A Mura Köztársaság létrejöttékor a rendelkezésre álló katonai erő hat egységre – „nemzetőrségre”, tüzérségre, „vörösőrségre”, „határőrségre”, „népi őrségre” és még egy alakulatra – volt fölosztva. Egyes források szerint a „köztársaság hadseregét” 36 tiszt és 1194 katona alkotta, az utóbbi szám a környékbeli településeken toborzott 300 önkéntest is magában foglalta. Pernetzky százados az új „köztársaság” feltételezett határait Magyarországra és Ausztria irányában határőrséget teljesítő csoportokat küldött, míg a délszláv állam felől a határt őrizetlenül hagyta. A „területfoglaló operáció” a legnagyobb ellenállásba Alsólendva irányában ütközött, ahol a Radamos–Murarév vonalig tudtak előrenyomulni az új állam csapatai. Ott a XI. vörösőrszászlóalj alegységeivel kerültek szembe. A jelentős magyar többséggel bíró Alsólendva és szűkebb környéke, amint már utaltunk rá, nem volt része a Mura Köztársaságnak.⁷⁵ A zalaegerszegi vörös ezred parancsokságának jelentéséből ismert, hogy a június 2-ra virradó reggelre Belatincot és Dobronakot (Lendvavásárhely) a „vendek” megszállták, ami arra utal, hogy részben magyarok lakta településeket is elfoglaltak.⁷⁶ Emellett abban a néhány napban Pártosfalva és Szentlászló is Tkálec fennhatósága alá tartozott.

A Belatincon és Dobronakon állomásozó vöröskatonák, valamint vörösörök nagyobb része visszavonult Tkálec egységei elől, néhányan azonban átpártoltak hozzájuk.⁷⁷ Belatincnak, az újonnan létrehozott járás központjának elfoglalása, továbbá a település szerepe – a mezővárosban és vonzáskörzetében élő jelentős szlovén lakosság miatt – a Mura Köztársaság szempontjából fontos volt. Pandurovics János politikai megbízott beszámolója szerint május 30-án délután megjelent a település Muraszombat felőli oldalán egy gépfegyveres század, amelynek parancsnoka fegyverletételre szólította fel a Belatincon állomásozó határvédelmi századot. A határvédelmet teljesítő legénység egy része, amint már utaltunk arra, a település előtt lerakta a fegyvert, és Muraszombat felé távozott. A század többi katonája azonban fegyvereivel Alsólendva felé menekült el. Pandurovics szerint Belatinc lakossága teljesen tájékozatlanul és kételkedéssel viszonyult az eseményekhez, mert meggyőződésük szerint az egész nem volt több „egy kalandor vállalkozásánál”. Május 31-én a Mura Köztársaság Belatincon lévő katonái a járás falvaiba mentek, és vöröskatonák után kutattak. Másnap délután a mintegy 250 főből álló „ellenforradalmi csapat” nagy sietséggel elhagyta Belatincot. Helyükre aznap este 10-12 főből álló őrség érkezett, amely június 2-án a település északi részén rövid időre feltartóztatta a Mura Köztársaság leverésére érkezett vörös katonákat, de utóbbiak azt

⁷⁴ Titl (1970): i. m. 60.

⁷⁵ Titl (1970): i. m. 60 – 64.

⁷⁶ HL MTK 53. Hadműveleti, hírszerző, tüzérségi osztály. 1919. június 1–5. (53/1-3 mappa) 111.

⁷⁷ Kővágó (1964): i. m. 230.

követően csapást mértek Tkáleczi „lázadóira”.⁷⁸ A II. hadtest helyzetjelentése szerint is nagy harc folyt a településért. Végül az I/47 zászlóalj délelőtt rövid utcai harc után elfoglalta Belatincot, az erős ellentámadást pedig visszaverte.⁷⁹

A határon túlról Tkáleczi támogatására érkező jugoszláv és osztrák katonai segítség – amint utaltunk rá – elenyésző volt, teljes körű információval azonban nem rendelkezünk. Amint a zalaegerszegi határvédelmi kerületi parancsnokság június 1-jei helyzetjelentéséből kiderül, az alsólendvai szakaszon aznap reggel 5 órakor ellenséges osztrák osztagok nyomultak előre. Feltételezhető, hogy ez a Halbenrain környékéről érkező alakulat volt. A Murarév–Bisztrice vonalon reggel fél hatkor erős gépfegyvertűzre került sor. Felsőbisztrécét az osztrákok megtámadták, és a jelentés szerint a magyar legénység legnagyobb részét a századparancsnokkal együtt foglyul ejtették. Az alsólendvai parancsnok minden rendelkezésére álló erőt bevetett a további támadás feltartóztatására. A helyzetet komolynak minősítették, ezért a gyalogság és a tüzérség megerősítését kérték, mivel a meglévő erővel a vonal további fenntartását a beszámoló szerint nem voltak képesek biztosítani.⁸⁰ Tovább azonban nem jutottak. Másnap pedig megkezdődött a Vörös Őrség zászlóaljának Alsólendváról induló előrenyomulása.

A Tanácsköztársaság vezetői már a Mura menti kérészállam formális kikiáltása előtt kaptak némi információt Tkáleczi vakmerő tervéről, még ha az események pontos hátterével nem is voltak tisztában. A hadügyi népbiztos, az alsólendvai határvédelmi katonai parancsnokságtól kapott információkra hivatkozva, 1919. május 29-én telefonon jelentette Gödöllőre a hadsereg-főparancsnokságnak, hogy Tkáleczi Vilmos vendvidéki népbiztoshelyettes átszökött a jugoszlávokhoz, az ottani katonaság pedig elhatározta, hogy ellenáll az esetlegesen ellenük küldött vörös katonaságnak.⁸¹ A Vörös Őrség országos főparancsnoka május 31-én néhány téves információt is közzétett, a szombathelyi Vörös Őrség parancsnokától érkezett távirat közvetítésekor – Tkáleczi nem is említve – egy jugoszláv védnökség alatti ellenforradalmi akcióról tudósított. Ezek a hírek a következő napokban számos félreértést idéztek elő, de a későbbi közlemények már megbízhatóbbak voltak. A távirat további részében arra utalt a parancsnok, hogy az „ott lévő három század vörös őrség fele megadta magát, a másik fele ellenállt”. A Tkáleczi mellé szegődők számát 600 főre tette, valamint jelezte, hogy a Vörös Őrség bizonyos része Szentgotthárdra menekült. A táviratból kiderül, hogy egy zászlóalj már a május 30-ról 31-re virradó éjszaka folyamán Zalaegerszegről Muraszombatba indult, egy másik pedig május 31-re tervezte az indulást. A Mura Köztársaság felszámolására irányuló katonai akciót a II. hadtest irányította. Közvetlenül a szombathelyi parancsnok je-

⁷⁸ MNL OL Elnöki iratok (a továbbiakban: K 148). 733. D. 603.1. Pandurovics János 1919. június 29-ei beszámolója a belügyi népbiztosságnak. 1919-1-1168.

⁷⁹ HL MTK 53. Hadművelési, hírszerző, tüzérségi osztály 1919. június 1–5. (53/1-3 mappa) 100/5.

⁸⁰ HL MTK 53/1-3. sz. mappa, Hadsereg Parancsnokság 1919. június 1–5. 2.

⁸¹ HL MTK 52. 10-12. sz. mappa, Hadsereg-parancsnokság 1919. V. 29. (149–206.) 187.

lentése előtt két vörös ór érkezett Muraszombatból, és arról számoltak be, hogy „a vörös katonák levették a vörös jelvényeket, és megtámadták a vörös őrségek széjjel lévő rajait”. Szerintük a jugoszláv csapatok nem jöttek be az országba, ami pontos információ volt, akárcsak az is, hogy a vasútvonalat Őriszentpéter és Mátyásdomb között felrobbantották, a távíróvezetékét pedig elvágták. A távirat végén a Mura menti helyzetet „helyi jellegűnek” minősítették, nem zárták ki azonban annak további terjedését sem. Végül megállapították, hogy amennyiben „az ellenforradalom elleni akciót a II. hadtest vezeti, karhatalmat nem igényel”.⁸²

A vasúti forgalom akadályoztatása miatt május 29-e és 31-e között több értesítésre és intézkedésre került sor.⁸³ A hadügyi politikai osztály a MÁV szombathelyi vezetőségére hivatkozva (akikhez a muraszombati, valamint a Péterhegy-Tótkeresztúr állomásokról érkeztek a jelentések) több népbiztossal és a Vörösőrség országos főparancsnokságával közölte a Mura Köztársaság kikiáltásának a hírét, valamint hogy a menetrend szerinti szombathelyi vonat indulását Tkálecztől karhatalommal megakadályozták, a mozdonyt a fűtőházba irányították, az állomás vasúti őrségét pedig lefegyverezték. A Péterhegy-Tótkeresztúr állomásról érkezett későbbi értesítés szerint a vendvidéki népbiztosság rendeletére a helyi „vörös-őrség” – amint már említettük – a vasutat Sal és Péterhegy között felrobbantotta, ezért a vonatok nem közlekedhettek.

Obál Béla népbiztos, aki 1919 áprilisa után eléggé visszavonult a Mura mente életéből, a május 29-én kora reggel történetekkel kapcsolatban – eddigi ismereteink szerint – két nappal később, május 31-én este szólalt meg először. Telefonon magyarázta a hadügyi népbiztosság munkatársának, hogy egyik alsólendvai megbízható embere szerint (Füleky Józsefről volt szó) „az ellenforradalmat hamarosan úgy lehetne elfojtani, ha egy repülőgép Alsólendváról egy terepismerő emberrel Muraszombat fölé repülne, és ott a munícióraktárt felrobbantaná”. Továbbá javasolta, hogy röpiratokat dobjanak le a szlovén lakosságnak, amelyben felvilágosítják őket, „hogy félre vannak vezetve”. A Tkálecztől álló katonai állománnyal Obálnak hiteles információi lehettek. A telefonbeszélgetés során arra is utalt, hogy a Mura Köztársaság védelmébe a jugoszlávok elleni határvédelem célját szolgáló egész első védőszakaszt bevonták, azaz körülbelül 1000 főt (ez az adat jelentősen eltér Šeruga korábban említett állításától). Az addigi parancsnokuk, Győry őrnagy Ausztriába szökött, mert Obál szerint nem akart részt venni a puccsban, ezért a Mura Köztársaság katonaságát Pernetzky százados, volt zászlóaljparancsnok vezette. Róla Obál azt állította, hogy „egy alkoholista sikkasztó, akit ártalmatlanná kellene tenni”. A jelentéskor Obál úgy tudta, hogy a Tkálecztől mozgalom felszámolásával, valamint az ellenálló katonák leszerelésével a 2. alsólendvai védőszakasz volt megbízva, amelyet a népbiztos gyengének vélt a feladatra (szerinte ezért lett volna

⁸² HL MTK 52/16-18. sz. mappa, Hadsereg Parancsnokság 1919. V. 31. (270–339). 311.

⁸³ HL MTK 52/16-18. sz. mappa, Hadsereg Parancsnokság 1919. V. 31. (270–339). 292.

szükséges a fentebb említett repülőgépes akcióra).⁸⁴ Annak ellenére, hogy Obál a szociáldemokrata értékekkel azonosult, és a Mura Köztársaság esetében „ellenforradalmárokat” emlegetett, azzal tisztában lehetett, hogy Tkálecz „műve” nem klasszikus ellenforradalmi zendülés volt, még kevésbé nemzeti alapú mozgalom.

Obál bizonyára azt is felismerte, hogy a „Vendvidékért” felelős népbiztosként személyesen rá is súlyos felelősség hárult. Révész Nándor politikai megbízott, aki az események után lett a muraszombati direktórium elnöke, 1919. június 7-ei táviratában kemény szavakkal bírálta Obált, a szlovén közösség vonatkozásában azonban téves és bántalmazó véleményt fogalmazott meg. Azt írta, hogy „vend nemzetiség nem lévén, vend kérdés nincs, vend köztársaság humbug. Tisztán Obál és az ő tapintatlansága hozta felszínre azt a nép és az értelmiség megkérdézése nélkül.”⁸⁵ Révésznek viszont abban igaza volt, hogy Obál, miután egyetemi tanárrá történő kinevezése miatt Budapestre költözött, „megfeledkezett” Tkáleczről és a szlovénok lakta vidék napi gondjairól. Állítása, hogy „az egész mozgalom Tkálecz egyéni haszonszerzési akciója volt”, azonban nagymértékben helytállónak tűnik. Obál Béla 1919 nyarára a megyében is kegyvesztett lett. A Vas megyei tanács intézőbizottsága 1919. június 11-ei ülésén arról határozott, hogy mivel „Obál Szombathelyről állandóan távol van, többszöri felszólítás dacára az általa felvett és kezelt pénzekről el nem számolt, továbbá a vend ügyek terén való szereplésének tisztázása céljából” a testület legközelebbi ülésére megidézte, amelyen a „szovjet mandátumának” visszavonását tervezték.⁸⁶

A forradalmi kormányzótanács 1919. május 30-ai ülése 2. napirendi pontja keretében Kun Béla külügyi népbiztos javaslatára – Somogy, Baranya és Tolna megyék mellett – Vas és Zala megyék területét hadművelleti területté nyilvánította.⁸⁷ Ennek a határozatnak a szellemében a főparancsnokság Gödöllőről az előállt helyzet kezelésére vonatkozó intézkedéseket küldött a II. Hadtestnek, valamint parancsot adott ki egy „vasas zászlóalj” készenlétbe helyezésére, és azt május 30-án este Zalaegerszegre irányították. A főparancsnokság tisztában volt a Mura Köztársaság katonai erejével. Ennek megfelelően tervezték meg a „mozgalom” felszámolására irányuló támadást, amelyet 1919. június 2-án négy oszlopban indítottak meg. Szentgotthárd, Semjénháza és Csesztreg irányából egy-egy zászlóalj és fél-fél üteg, Alsólendva irányából pedig egy zászlóalj támadott. Közben Zalaegerszegen két zászlóalj várakozott készenlétben.⁸⁸

A Mura Köztársaság felszámolására Felsőszölnökről bevetett alakulat június 1-jén délután 6 órakor az előrenyomulást Muraszombat felé megkezdte. Kővágó összegzése szerint Muraszombatban gyors sikert értek el, miután az ellenforra-

⁸⁴ HL MTK 52/16-18. sz. mappa, Hadsereg Parancsnokság 1919. V. 31. (270–339). 293.

⁸⁵ Kovács (1971): i. m. 326.

⁸⁶ MNL VaML. XVI 1b/8. 1919. 3972.

⁸⁷ MNL OL Miniszterelnökségi Levéltár. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (K 27). 601.f. 1/22. ő. e. 1–4. l. A forradalmi kormányzótanács XXIII. sz., 1919. május 30-ai ülésének jegyzőkönyve. 1134.

⁸⁸ Kővágó (1964): i. m. 232.

dalmi tisztek és egységeik az osztrák határ felé, míg a lázadásban részt vevő szlovén csoportok a jugoszláv határ felé vonultak vissza. Mivel június 3-án Ausztriából csekély segítséget kaptak, ellentámadást indítottak, amelyet csak 24 órás harc után sikerült a vöröskatonáknak visszaverni. A legtovább Korong és Barkócz környékén tartották a frontot, ahová néhány órára sikeresen befészkeltek magukat. A túlerővel szemben azonban a Mura Köztársaság mellett végsőkéig kiálló tisztek és a legénység megadásra kényszerült. A II/20. zászlóaljból összesen mintegy száz tiszt és katona Ausztriába, Feldbach környékére menekült.⁸⁹

Amint már részben említettük, Belatincot június 2-án 11.50-kor rövid utcai harc után foglalták el a Tanácsköztársaság csapatai. Belatinc visszafoglalását két katonai egység végezte (mindkettő reggel hat órakor indította a támadást). A muraszombati és belatinci harcokban részt vevő vörös egységek egyik vezetőjeként az a Zilahi István jeleskedett, aki az április 21-ei alsólendvai ellenforradalom megtorlásánál úgyszintén szerephez jutott. A piliscsabai vörös táborból a Mura Köztársaság levezésére kiküldött zászlóaljnak ő volt a parancsnoka. Szerepére vonatkozóan Révész Nándor politikai megbízott és Füleký József direktórium tag dicsérő táviratot küldtek Kun Béla külügyi népbiztosnak.⁹⁰

Szombathelyről június 3-án 16.30-kor érkezett távirat a II. katonai parancsnokságra, amely szerint a Vörös Őrség csapatai Caller zászlóaljparancsnok vezetésével Pártosfalvát is elfoglalták.⁹¹ Pártosfalva visszafoglalása azért volt fontos, mert ott a mintegy 20 fős állandó csapathoz az említett ütközet előtt jelentős erősítés érkezett. A magyar Vörös Hadsereg Senyeházára összpontosított egysége támadta Pártosfalvát. A falusi kápolnánál Tkálecý „köztársaságának” a védői lövészárkokat ástak, ezért ellenállásuk a vártnál sikeresebb volt. Egyes elemzők szerint ott zajlott a Mura Köztársaság védelmének egyik legnagyobb ütközete. Végül a túlerő győzött, és az ellenállók, Csekefa érintésével, Muraszombat környékére húzódtak vissza. Pernetzky „hadseregének” ellenállása utána még mindössze egy napig tartott. Amint már utaltunk arra, Korong környékén 1919. június 4-én végül döntő vereséget szenvedtek.⁹²

A már idézett Vincenc Šeruga szerint 1919. június 2-ról 3-ra nagyon sokan Halbenrainba szöktek – köztük volt Tkálecý és ő maga is. Másnap Tkálecý és néhány társa titokban távozott, a Mura Köztársaság menekülő katonáinak zömét a feldbachi gyűjtőtáborba internálták, míg a környékbeli szlovén falvakból csatlakozók többsége a délszláv királyság területére szökött.

A Mura Köztársaság felszámolása utáni helyzetre vonatkozóan Šeruga megjegyezte, hogy az új népbiztos és a direktórium amnesztiát hirdetett azok számára,

⁸⁹ Kővágó (1964): i. m. 232–233.

⁹⁰ Kovács (1971): i. m. 326.

⁹¹ HL. Keleti, ill. Vörös Hadsereg Parancsnokság. 53. doboz. 1919. június 1–5. (53/4–6 mappa). 149.

⁹² Göncz László: A Lendva-vidék a Tanácsköztársaság időszakában. In Paksy Zoltán (szerk.): *Tanácsköztársaság Zala megyében*. Zalaegerszeg, MNL Zala Megyei Levéltára, 2020. 107.

akik „kényszerből voltak kötelezve puskát ragadni a Tanácsköztársaság ellen”. Azonban úgy tudta, hogy az önkéntes „felkelőknek”, akik kénytelenek voltak viszsztatérni a Muravidékre, 1919 júniusában és júliusában bujdosniuk kellett.

Vincenc Šeruga úgy vélte, hogy Tkálecz Vilmos leginkább a tanácskormány rendeleteinek következtelen végrehajtásával haragította magára a Tanácsköztársaság vezetőit.⁹³ A „Mura menti felkelés okozóiként” Szapáry grófot, Batthyány grófot és Stürgh grófot, helyi kocsmatulajdonosokat, illetve állat-, gabona- és élelmiszerkereskedőket, Tkálecz Vilmost, Győri őrnagyot és Pernetzky századost nevezte meg. Šeruga meg volt győződve arról, hogy a Mura Köztársaság

„a Murától a Dunáig és a Balatontól Német-Ausztriáig létrehozni kívánt konföderációs köztársaság egyik alkotóeleme lett volna (Stájerországgal és Szlovéniával, Német-Ausztria egyes tartományaival, Bajorország bizonyos részével, valamint netán Csehszlovákiával és Horvátországgal, esetleg a többi Magyarországgal)”.

Szerinte Tkálecz tervei között – alternatívaként – az is szerepelt, hogy amennyiben az említett „nagy terv” nem sikerül, legalább a muravidéki szlovénokat megmentik a kommunista uralomtól, és a tájegységet Német-Ausztriához csatolják. A Tanácsköztársaság második muravidéki szakaszát egyébként úgy értékelte, hogy az új vezetőknek „sikerült megbékíteni a korábbi hetekben felzaklatott lakosságot, akik utána nyugodtabban végezhatték napi teendőiket”.⁹⁴

Matija Slavič szerint viszont a Mura Köztársaság utáni időszak a Muravidéken, Šeruga véleményével ellentétben, a Tanácsköztársaság érájának keményebb fázisa volt. Szerinte főképpen a római katolikus papsággal szemben léptek fel kíméletlenül az új vezetők. A Mura Köztársaság megdöntéséről az állította, hogy a budapesti bolsevik központ saját terrorista csapatait küldte a Muravidékre, és úgy lelkesítette őket, hogy a föllázadt szlovénokat kell nekik megállítani. Szerinte már az megadta a hangot a későbbi durva intézkedések alkalmazására, ami a Muravidéket „az általános éhínség küszöbére sodorta.” Tkáleczről pedig Slavič azt közölte, hogy a Tanácsköztársaság bukása után a „fehérek” oldalán ő is visszatért „rendet csinálni” a Muravidékre, ami azonban csak a régió augusztus 12-ei jugoszláv megszállásáig tartott. Alsólendván a délszlávok fogságába esett, ám a börtöncellából rövid idő után megszökött, és Magyarországra távozott.⁹⁵

Tkálec Vilmos későbbi sorsáról végezetül elmondható, hogy mint menekült tanító először Fejér megyében, az előszállási uradalom nagykarácsonyi gazdaságában nyert alkalmazást. Költekezése és viselkedése, valamint a hírek, miszerint „oly szervezetbe lopta be magát, melyben igazán csak válogatott, abszolút megbízható egyének foglalhattak helyet”, gyanút keltek, ezért az uradalmi intéző 1920 őszén

⁹³ PAM. SI_PAM/1692. TE 3. Vincenc Šeruga 1924. május 1-ei visszaemlékezése. 107/1. 12–19.

⁹⁴ PAM. SI_PAM/1692. TE 3. Vincenc Šeruga 1924. május 1-ei visszaemlékezése. 107/1. 19–25.

⁹⁵ Slavič (1999): i. m. 43.

az egykori muraszombati főszolgabírónál Tkáleczi korábbi élete iránt érdeklődött.⁹⁶ Az iránta tanúsított bizalmatlanság lehetett az oka, hogy nem maradt ott hosszan.

Fejér megyéből Tkáleczi Vilmos Pest megyébe költözött, ahol 1922 után néhány esztendeig Szigetújfalun volt kántortanító. Azt követően, 1929-ben Kistarcsára került, és úgyszintén kántortanítói feladatot vállalt. Kutatásaink során meggyőződhattunk róla, hogy az említett Pest megyei települést nagyon megkedvelte, és a helybelieknek is – akik fiatalkori szerepéről keveset tudtak – nagyon jó volt a véleményük Tkálecziéről.⁹⁷ Ennek látványos bizonyítéka, hogy lemondott eredeti családi nevééről, és felvette a „Tarcsai” nevet.

Bizonyára az új családi név is befolyásolta, hogy évtizedekig homály fedte Tkáleczi életének későbbi szakaszát. A teljesség igénye nélkül ezúttal csupán arra utalunk, hogy a két világháború között szlovén tájnyelven tankönyveket szerkesztett, valamint nótaszerzőként is aktív volt. Ez utóbbi téren ma is nyilvántartják. A *Vásárhelyi híres promenádon* című dalt tekintik a legjelentősebb alkotásának. Feltehetően a Zeneakadémián befejezte az orgonaszakot.

A II. világháborúban munkaszolgálatos főhadnagyként tevékenykedett. Magánéletéről ismert, hogy a II. világháborúig úgyszintén tanítóként tevékenykedő feleségével együtt élt. Ebből a házasságból egy lánya született. Utána megromlott a kapcsolatuk, majd Tkáleczi Budapestre költözött, ahol új kapcsolatából egy fiú született. A szülőföldjén 1919 után aligha járhatott sokszor, arra azonban történt utalás az egykori bántornyai esperes-plébános részéről, hogy ő 1942-ben találkozott vele a temetőben, amikor Tkáleczi meglátogatta a szülei sírját.⁹⁸

Tkáleczi (Tarcsai) Vilmos 1950. május 27-én halt meg Budapesten. Papp József⁹⁹ kutatásai szerint először a Farkasréti temetőben temették el (az ott pihenő neves személyek névsorában most is szerepel). Később azonban a család kérésére hamvait áthelyezték a csepeli temetőbe.

Felhasznált irodalom

- Ehrlich, Lambert: Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20. In Metod Benedik (szerk.): *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 24. Ljubljana, Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze, 2002. 15–216.
- Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Lendva, Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2001.

⁹⁶ MNL VaML Muraszombati járás közigazgatási iratai. 946/1920.

⁹⁷ E tanulmány szerzője 2016-ban és 2017-ben Kistarcsán találkozott 2-3 idős személlyel, akiket Tkáleczi, illetve Tarcsai Vilmos az 1930-as évek végén még tanított.

⁹⁸ Jerič (2000): i. m. 81.

⁹⁹ Tkáleczi Vilmos életének személyes vonatkozásairól a legtöbb adatot Papp József (PhD) könyvtáros gyűjtötte össze a muraszombati könyvtár honismereti és nemzetiségi részlegén eltöltött mintegy két évtized során (e tanulmányban is felhasználtunk abból néhányat).

Göncz László: Az alsólendvai ellenforradalom. *Lindua*, 12. (2018), 20. 19–26.

Göncz László: A Lendva-vidék a Tanácsköztársaság időszakában. In Paksy Zoltán (szerk.): *Tanácsköztársaság Zala megyében*. Zalaegerszeg, MNL Zala Megyei Levéltára, 2020.

Jerič, Ivan: *Moji spomini*. Murska Sobota, Zavod sv. Miklavža, 2000.

Kovács Lajos: Ellenforradalmi mozgalmak a Tanácsköztársaság alatt Zala megyében. In Balázs Béla – Kovács Ferenc (szerk.): *Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság Zala megyei történetéből*. Zalaegerszeg, MSZMP Zala Megyei Bizottsága, 1971.

Kővágó László: *A magyarországi délszlávok 1918–1919-ben*. Budapest, Akadémiai, 1964.

Kövér István: *A Tanácsköztársaság Vas Vármegyében*. Szombathely, Magyar Nyugat, 2019.

Kokolj, Miroslav – Bela Horvat: *Prekmursko šolstvo od začetka reformacije do zloma nacizma*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1977.

Kokolj, Miroslav: *Prekmurski Slovenci 1919–1941*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1984.

Nagy Károly: *Az alsólendvai ellenforradalom*. Zalaegerszeg, Zrínyi Nyomda, 1925.

Slavič, Matija: *Naše Prekmurje: zbrane razprave in članki*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1999.

Titl, Julij: *Murska republika 1919*. Murska Sobota, Pomurska založba, 1970.

Vadász Sándor: Nagyon bizalmas élelmezési helyzetjelentés, 1919. július 25. *Agrártörténeti Szemle*, 22. (1980), 3–4.

Levéltári források

HL Keleti, ill. Vörös hadsereg Parancsnokság. Hadműveleti, hírszerző, tüzérségi osztály (MTK 53).

Hadsereg Parancsnokság 1919. június 1–5.

HL MTK 52/10–12. sz. mappa, Hadsereg parancsnokság 1919. V. 29. (149–206.).

HL MTK 52/16–18. sz. mappa, Hadsereg Parancsnokság 1919. V. 31. (270–339).

HL MTK 53. Hadműveleti, hírszerző, tüzérségi osztály 1919. június 1–5.

HL MTK 53/1–3. sz. mappa, Hadsereg Parancsnokság 1919. június 1–5.

HL MTK 53/4–6. sz. mappa – Hadsereg Parancsnokság 1919. június 1–5.

MNL Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára. Obál Béla iratai XIV. 66. Tanári működésével kapcsolatos iratok (9–14).

MNL OL Miniszterelnökségi levéltár – Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési joga előkészítésével megbízott tárcanélküli miniszter. 1918.

MNL OL Elnöki iratok (K 148). 733. D. 603.1. Pandurovics János 1919. június 29-ei beszámolója a belügyi népbiztosságnak. 1919.

MNL OL Miniszterelnöki iratok. 1919 – XXII. 1429.

MNL OL Miniszterelnökségi levéltár Miniszterelnökség. Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési joga előkészítésével megbízott tárcanélküli miniszter (K 40). sz. n. (vegyes iratok)/1919–XII.

MNL OL Miniszterelnökségi Levéltár. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (K 27). 601.f. 1/22. ő. e. 1–4. l. A forradalmi kormányzótanács XXIII. sz., 1919. május 30-ai ülésének jegyzőkönyve.

MNL VaML IV. 423. A bolsevizmus a muraszombati járásban. 946/1920.

MNL VaML Klekl József iratai (XIV. 10.)

MNL VaML Muraszombati Járási Főszolgabíró. b. Közigazgatási iratok (IV. 423.). A bolsevizmus a muraszombati járásban. 946/1920.

MNL VaML XIV. 10. Klekl válasza a vádakra.

MNL VaML XVI 1 b/2 (801–150)

MNL VaML XVI 1b/8. 1919.

MNL VaML XVI-1 b/1.

MNL VaML XVI-1 b/2.

MNL VaML Vas vármegye Direktóriuma Általános iratok 1919.

Nadškofjski arhiv Maribor (Maribori Érseki Levéltár). Župnija Turnišče. RMK. 1893–1903.

PAM SI_PAM/1692. TE 3. Vincenc Šeruga 1924. május 1-ei visszaemlékezése.

PAM Zbirka „Prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem”. Janez Edšidt 1927. február 3-ai visszaemlékezése SI_PAM/1692. TE 3.

Pokrajinski arhiv Maribor (PAM). Zbirka „Prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem” (SI_PAM/1692. TE 3.). Vincenc Šeruga 1924. május 1-ei visszaemlékezése.

Hírlapok

A jövő feladatai. *Muraszombat és Vidéke*, 1919. január 19.

A Vendvidéki Direktórium rendeletei. *Muraszombat és Vidéke*, 1919. május 25.

Kiáltvány a Vendvidék népéhez! *Muraszombat és Vidéke*, 1919. március 30.

Oglász k lüdsztvi szlovenske okrogline! *Novine. Politiczen, družsbeni i piszmeni liszt za vogrske Slovence*, 1919. március 30.

Porocсило nasim szlovencom. Szlovenszka politicsna komiszarija v Szoboti. *Novine*, 1919. április 20.

Személyváltások a direktóriumban. *Muraszombat és Vidéke*, 1919. április 6.

Szobocski direktorium. *Novine*, 1919. április 13.

„Sztaroszlovenszka krajina”. *Novine*, 1919. április 27.

Tanügyi hírek. *Muraszombat és Vidéke*, 1919. május 18.

Vogrski Slovenci! *Novine*, 1919. március 30.

Zdaj leto. *Novine*, 1920. május 30.

The Mura Republic: “Adventurism” along the River Mura

On 29 May 1919, Vilmos Tkálec deputy people’s commissioner declared the Mura Republic in the town of Muraszombat (Murska Sobota in Slovenian). This ephemeral state, however, was not one of the manifestations of Slovenian efforts to achieve autonomy. Moreover, it had nothing to do with the claims that the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes made for Muravidék (Prekmurje in Slovenian). The factors that influenced Tkálec’s move were the presence of anti-communist groups in Austrian territory, his own disregard for the rules of the Soviet Republic of Hungary, and the ongoing investigation into his involvement in smuggling along the western border. It might have been an important motive behind his act to “found a state” that he wanted to keep the fortune he accumulated from unlawful activities. This quasi entity did not receive any external help and was doomed to lose from its creation. By 4 June 1919, the army of the Soviet Republic of Hungary eliminated Tkálec’s last armed units.

Muraszombat látképe a 20. század elején

Forrás: Országos Széchényi Könyvtár – képeslapok. Hungaricana.hu